

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Το Αχίλλειον της Κέρκυρας. Η Ιστορία του και ο Ρόλος του
στην Τουριστική και Πολιτισμική Ανάδειξη της Κέρκυρας**

Μαρία Χατζηλάμπου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Στέλλα Συλαίου**

Ιούνιος 2021

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Το Αχίλλειον της Κέρκυρας. Η Ιστορία του και ο Ρόλος του
στην Τουριστική και Πολιτισμική Ανάδειξη της Κέρκυρας**

Μαρία Χατζηλάμπου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Στέλλα Συλαίου**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιούνιος 2021

Περίληψη

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής είναι η ανάδειξη και ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού στην Κέρκυρα, ως μίας ποιοτικής επιλογής απέναντι στον μαζικό τουρισμό. Επιμέρους στόχοι της μεταπτυχιακής διατριβής είναι: α) να μελετήσει το επίπεδο επαναπροσδιορισμού του τουρισμού της Κέρκυρας, β) να διερευνήσει τα σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη του πολιτιστικού τουρισμού για το νησί, γ) να εξετάσει τις δυνατότητες σύνδεσης του Αχιλλείου με την ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού και δ) να εξετάσει την πιθανή συμβολή του Αχιλλείου στην τοπική και τουριστική ανάπτυξη του νησιού.

Σχεδιασμός/Ερευνητική μέθοδος/ Προσέγγιση: Για τη συλλογή ποσοτικών πρωτογενών στοιχείων, σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε 100 μόνιμους κατοίκους της Κέρκυρας, άντρες και γυναίκες, που ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα 18-65 ετών, δηλαδή στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό.

Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων θεωρούν τον πολιτιστικό τουρισμό ως ένα εργαλείο που συμβάλει στην οικονομική και πολιτιστική βιωσιμότητα της περιοχής και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Επίσης, οι κάτοικοι θεωρούν το Αχιλλείο σημαντικό και ζωντανό κομμάτι της σύγχρονης πολιτιστικής και τουριστικής ζωής του τόπου.

Συμβολή: Η συμβολή της παρούσας έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι αποτυπώνει τις προωθητικές ενέργειες που μπορούν να συμβάλουν στην ανάδειξη τόσο των μνημείων της Κέρκυρας, όσο και των πολλαπλών οφελών του πολιτιστικού τουρισμού για τους κατοίκους της Κέρκυρας και τον τουρισμό στο νησί.

Λέξεις-κλειδιά: τουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, βιώσιμη ανάπτυξη, Κέρκυρα, Αχιλλείο.

Summary

Aim: The aim of the present master thesis is to highlight and strengthen the cultural tourism in Corfu island, as a quality choice against mass tourism. The purpose of this research is to investigate a) the level of redefinition of tourism in Corfu island, b) the significant economic, social and cultural benefits of cultural tourism for the island, c) the possibilities of connecting Achilleion with the strengthening of cultural tourism and d) the possible contribution of Achilleion to the local and tourist development of the island.

Design / Research Methodology / Approach: In order to collect quantitative data, a questionnaire was designed based on the research questions posed. The questionnaire was distributed to 100 permanent residents of Corfu, men and women who belonged to the age group 18-65 years old, which represented the economically active population.

Results: The results of the survey show that the majority of the respondents believe that cultural tourism is considered as a tool that contributes to the economic and cultural sustainability of the region and the development of the local community. Moreover, the inhabitants consider Achilleion an important and living part of the modern cultural and tourist life of the place.

Contribution: The contribution of the present research lies in the fact that it captures those actions that could contribute to the promotion of both the monuments of Corfu as well as the multiple benefits of cultural tourism for the residents of Corfu and tourism on the island.

Keywords: tourism, cultural tourism, alternative forms of tourism, sustainable development, Corfu, Achilleion.

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας την παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, θα ήθελα να ευχαριστήσω την τριμελή επιτροπή για τη δυνατότητα εκπόνησής της και την επιβλέπουσα της διατριβής καθηγήτρια κυρία Στέλλα Συλαίου.

Ευχαριστώ πολύ την αδερφή μου, την οικογένειά μου και όλους όσους συμμετείχαν στα ερωτηματολόγια της επιτόπιας έρευνας και όσους μεσολάβησαν για την πραγματοποίησή της.

Περιεχόμενα

1	Κεφάλαιο Εισαγωγή	1
1.1	Αιτιολόγηση για τη αναγκαιότητα της έρευνας	1
1.2	Σκοπός-στόχοι της έρευνας-προσδοκώμενα αποτελέσματα	2
1.3	Δομή μεταπτυχιακής διατριβής	3
2	Κεφάλαιο Τουρισμούς-Πολιτιστικός Τουρισμός	5
2.1	Έννοια-Ιστορική εξέλιξη-Ορισμοί Τουρισμού	5
2.1.1	Τύποι Τουρισμού	7
2.1.2	Θετικά στοιχεία και αρνητικές επιπτώσεις του Τουρισμού	8
2.2	Πολιτιστικός Τουρισμός	10
2.2.1	Έννοια-Ιστορική εξέλιξη-Ορισμοί Πολιτιστικού Τουρισμού	11
2.2.2	Οφέλη του Πολιτιστικού Τουρισμού	13
2.2.3	Τοπική ανάπτυξη και Πολιτιστικός Τουρισμός	15
2.2.4	Πράσινη Επιχειρηματικότητα και Τουρισμός	15
3	Κεφάλαιο Κέρκυρα	17
3.1	Γεωγραφική θέση-Ιστορία	17
3.1.1	Πολιτισμική Κληρονομιά και η Πολιτιστική Ταυτότητα της Κέρκυρας	18
3.1.2	Τουρισμός στην Κέρκυρα	23
3.2	Αχίλλειο και η Ιστορία του	25
3.2.1	Αχίλλειο και Ρομαντισμός	26
3.2.2	Αχίλλειο και Νεοκλασικισμός	30
3.2.3	Αχίλλειο και Αστική τάξη	34
3.2.4	Το Καζίνο	35
3.3	Το Αχίλλειο σήμερα	37
3.3.1	Υφιστάμενες χρήσεις του Ανακτορικού συγκροτήματος	38
3.3.2	Το Μουσείο	38
4	Κεφάλαιο Μεθοδολογία της έρευνας	42
4.1	Μεθοδολογικό πλαίσιο	42
4.2	Δείγμα έρευνας	43
4.3	Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων στην έρευνα	44
4.4	Ερωτηματολόγιο	46
4.5	Επεξεργασία του ερωτηματολογίου	48
5	Κεφάλαιο Αποτελέσματα της έρευνας	49
5.1	Στοιχεία που αφορούν στο Τουρισμό	49

5.1.1	Στοιχεία που αφορούν στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη του Πολιτιστικού Τουρισμού	53
5.1.2	Στοιχεία που αφορούν στην σύνδεση του Αχιλλείου με την ενίσχυση του Πολιτιστικού Τουρισμού	56
5.1.3	Στοιχεία που αφορούν στην σύνδεση του Αχιλλείου στην τουριστική ανάπτυξη του νησιού	58
6	Κεφάλαιο Επίλογος	60
6.1	Συμπεράσματα	60
6.2	Προτάσεις	62
Παραρτήματα Α	Παράρτημα Ερωτηματολόγιο Έρευνας	69
Βιβλιογραφία		76

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής, τονίστηκε το γεγονός ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια από τις κύριες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που δημιουργεί σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά οφέλη στον τόπο υποδοχής, στην Κέρκυρα, συμβάλλοντας στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη. Ως Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίζεται «η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των σύγχρονων γενεών χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες». Η βιώσιμη ανάπτυξη, επομένως, οδηγεί στη διαχείριση όλων των τουριστικών πόρων με τέτοιο τρόπο, ώστε η ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και αισθητικών αναγκών να μη διαταράσσει ή απειλεί την πολιτιστική ακεραιότητα και τα φυσικά οικοσυστήματα (Παλάσκας et. al. 2006).

1.1 Αιτιολόγηση για την αναγκαιότητα της έρευνας

Κρίνεται σημαντικό να δοθεί έμφαση στην τουριστική και πολιτιστική ανάδειξη της Κέρκυρας που πρέπει να βασιστεί στην τουριστική αξία των φυσικών και των πολιτισμικών αγαθών που διαθέτει. Τόσο στην αξία χρήσης τους από τους επισκέπτες, όσο και στις δυνατότητες αξιοποίησής τους από τους ίδιους τους κατοίκους, έτσι ώστε τα φυσικά και πολιτισμικά αγαθά να γίνουν απαραίτητα «εργαλεία» στη διαδρομή του τόπου προς την αειφόρο ανάπτυξη. Κοινωνίες όπως η Κέρκυρα, πλούσιες σε πολιτισμική κληρονομιά, μπορούν να παρέχουν στους τουρίστες μια μεγάλη ποικιλία από ψυχαγωγικές και πολιτιστικές ευκαιρίες, ώστε ο πολιτισμικός τουρισμός να μπορεί να

συμβάλει στην τοπική οικονομική αναγέννηση και ευημερία, καθώς δημιουργεί νέες ευκαιρίες απασχόλησης για τον πληθυσμό της περιοχής.

Η Κέρκυρα αποτέλεσε, ήδη από τις δεκαετίες του '50, '60 και '70, έναν από τους κυριότερους πόλους έλξης περιηγητών λόγω της γεωγραφικής της θέσης, του φυσικού κάλλους, του ιστορικού παρελθόντος και της πολιτιστικής της κληρονομιάς. Τα εναρκτήρια τουριστικά βήματα, που έγιναν στις προαναφερόμενες δεκαετίες, πραγματοποίησαν κατά το πλείστον Βρετανοί περιηγητές, υψηλού κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου, και η Κέρκυρα χαρακτηρίστηκε ως το κοσμοπολίτικο νησί της Ελλάδας. Στη συνέχεια ο μαζικός τουρισμός εν μέρει την καθιέρωσε στη διεθνή τουριστική αγορά ως έναν μαζικό τουριστικό προορισμό. Σήμερα η Κέρκυρα, εστιάζοντας στον πολιτιστικό τουρισμό, μπορεί να γίνει ένας προορισμός που να προσφέρει στον επισκέπτη ένα μεγάλο φάσμα υπηρεσιών και τουριστικών αναζητήσεων, ικανοποιώντας παράλληλα τις οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες της τοπικής κοινωνίας.

Γίνεται επομένως φανερό η αναγκαιότητα να τονιστεί το γεγονός ότι ο πολιτιστικός τουρισμός δημιουργεί σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά οφέλη στον τόπο υποδοχής, συμβάλλοντας έτσι στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη, όπως αναγκαία είναι και η καταγραφή της στάσης των κατοίκων απέναντι στον πολιτιστικό τουρισμό ως σημαντικό παράγοντα για την επίτευξη της επιτυχούς βιώσιμης ανάπτυξής του.

1.2 Σκοπός-στόχοι της έρευνας-προσδοκώμενα αποτελέσματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της ενίσχυσης του πολιτιστικού τουρισμού, ευελπιστώντας να δημιουργηθεί ένα ελκυστικό περιβάλλον και για τους κατοίκους της Κέρκυρας και για τους τουρίστες της. Οι στόχοι της έρευνας αφορούν στην ανάδειξη και ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού ως μιας ποιοτικής επιλογής απέναντι στον μαζικό τουρισμό. Στο επίπεδο επαναπροσδιορισμού του τουρισμού της Κέρκυρας και στα σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά οφέλη που μπορεί να φέρει ο πολιτιστικός τουρισμός για το νησί. Στις δυνατότητες σύνδεσης που μπορεί να δοθούν στο Αχίλλειο, με την ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού όπως και στην πιθανή συμβολή του στην τοπική και τουριστική ανάπτυξη του νησιού.

Το Αχίλλειο αποτελεί σημείο αναφοράς για την Κέρκυρα, καθώς σηματοδοτεί την έναρξη του κοσμοπολίτικου βίου του νησιού, φιλοξενώντας μεγάλες προσωπικότητες που επηρέασαν το ιστορικό γίνεσθαι του τόπου. Σκοπός είναι ο πολιτιστικός τουρισμός να διατηρήσει και να αξιοποιήσει μνημεία όπως το Αχίλλειο, όχι μόνο ως υλική παρουσία, αλλά και ως αυθεντικό τεκμήριο του παρελθόντος με συστηματική δράση της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμβάλλοντας στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη.

Η Κέρκυρα είναι ένα νησί που γεύτηκε τα οφέλη του τουρισμού της υψηλής κοινωνίας αλλά και που πλήρωσε το τίμημα του μαζικού τουρισμού. Καλούμαστε λοιπόν να διερευνήσουμε πώς το Αχίλλειο μπορεί να συμβάλει στον επαναπροσδιορισμό της σχέσης, σε επίπεδο τουρισμού, της Κέρκυρας με την Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο, αλλά και να εκτιμήσουμε τη δυναμική που θα έχει η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κέρκυρας στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής με γνώμονα τη βιωσιμότητά της και την αειφορία του τόπου.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα της έρευνας είναι:

- α) να διαφανεί η ανάγκη επαναπροσδιορισμού του τουρισμού στην Κέρκυρα
- β) να διαμορφωθούν προτάσεις βελτίωσης και πιθανές ενέργειες ενίσχυσης του πολιτιστικού τουρισμού, οικονομικού και πολιτιστικού περιεχομένου
- γ) να διαπιστωθεί εάν οι Κερκυραίοι θεωρούν τον πολιτιστικό τουρισμό ως ένα εργαλείο που μπορεί να συμβάλει στην οικονομική και πολιτιστική βιωσιμότητα του τόπου
- δ) να διαπιστωθεί εάν το Αχίλλειο μπορεί να συμβάλει στην τουριστική ανάπτυξη του τόπου ως αυθεντικό τεκμήριο του παρελθόντος με συστηματικές δράσεις για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

1.3 Δομή μεταπτυχιακής διατριβής

Το περιεχόμενο της εργασίας διαρθρώνεται σε έξι κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή όπου αναφέρονται η αιτιολογία εκπόνησης της παρούσας έρευνας, ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και περιγράφεται η δομή της εργασίας. Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί τη θεωρητική προσέγγιση του Τουρισμού και του Πολιτιστικού Τουρισμού, αναφέρει έννοιες και ορισμούς, την ιστορία τους, τους τύπους τουρισμού, τα θετικά στοιχεία και τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού και τα οφέλη του πολιτιστικού τουρισμού στην τοπική

ανάπτυξη. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά στην Κέρκυρα. Γίνεται ιστορική αναδρομή, αναφέρεται η σημασία της γεωγραφικής της θέσης και η πολιτιστική της ταυτότητα και περιγράφεται η διαχρονική εξέλιξη του Κερκυραϊκού τουρισμού. Αναφέρει τη μεγάλη ιστορία του Αχιλλείου, συνδέει το ρεύμα του Ρομαντισμού και του Νεοκλασικισμού και τέλος συνδέει την Αστική τάξη του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα με το ανάκτορο. Επίσης αναφέρεται στη λειτουργία του Καζίνο και τη σημερινή υφιστάμενη κατάσταση του ανακτόρου όσο και στη λειτουργία του μουσείου. Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά στη μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο των ερωτηματολογίων και παρουσιάζεται το μεθοδολογικό πλαίσιο, το δείγμα της έρευνας, τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων στην έρευνα και το ερωτηματολόγιο. Το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας, απαντώντας στα ερευνητικά ερωτήματα που τεθήκαν στο εισαγωγικό κεφάλαιο παραθέτοντας συμπεράσματα. Στο έκτο κεφάλαιο, που αποτελεί τον επίλογο, διατυπώνονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα σύμφωνα με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, καθώς και προτάσεις. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας παρουσιάζεται στο παράρτημα Α. Στη συνέχεια δίνονται οι βιβλιογραφικές αναφορές των πηγών που αξιοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία.

Κεφάλαιο 2

Τουρισμός–Πολιτιστικός Τουρισμός

Ο τουρισμός, είναι μια από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες του κόσμου που σχετίζεται με τους κύριους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Εμπόδια που έχουν μεγάλο αντίκτυπο στην τουριστική ανάπτυξη και φέρνουν στο προσκήνιο έναν σημαντικό όρο, που είναι οι ταξιδιωτικοί κίνδυνοι, είναι τα τρομοκρατικά γεγονότα, οι πόλεμοι, η εξάπλωση ασθενειών και πανδημιών, οι παγκόσμιες φυσικές καταστροφές και οι οικονομικές κρίσεις (Murthy 2008). Ιστορικά, ειδικότερα εν καιρώ επιδημιών, όπως επί παραδείγματι με το ξέσπασμα του SARS ή της γρίπης των χοίρων ή της πανδημίας Covid-19, έχει αποδειχτεί ότι η παγκόσμια τουριστική βιομηχανία επηρεάζεται αρνητικά και αξιολογήματα (Henderson 2007).

2.1 Έννοια-Ιστορική Εξέλιξη-Ορισμοί Τουρισμού

Ο τουρισμός είναι τόσο στενά συνυφασμένος με τη ζωή, τα οικονομικά, τα κοινωνικά, τα πολιτιστικά και τα περιβαλλοντικά θέματα ώστε είναι δύσκολο να δοθεί ένας απλός ορισμός (Fennell 2001). Ο όρος Τουρισμός εμφανίζεται για πρώτη φορά στο λεξικό της Οξφόρδης το 1800. Η τουριστική όμως δραστηριότητα με την έννοια της περιήγησης είναι πολύ παλιά και συνδέει την επιθυμία του ανθρώπου για επαφή και γνωριμία με άλλους τόπους και λαούς (Μπακίρης 2008).

Μετά το 1970, ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους και ταχύτατα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Είναι μια από τις πλέον έντονες μαζικές κοινωνικές εκδηλώσεις της παγκόσμιας κοινότητας με ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα. Η μαζική αυτή κοινωνική εκδήλωση αναπτύχθηκε με σταθερό ετήσιο ρυθμό 4-5% το δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα και σήμερα είναι «βιομηχανοποιημένη» δραστηριότητα, η οποία έχει αναχθεί σε σημαντικό παράγοντα του εξωτερικού εμπορίου και σε κύρια πηγή απόκτησης συναλλάγματος. Παράλληλα έχει συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδήματος σε πολλές χώρες υποδοχής τουριστών (Λαγός 2005). Αναλυτικότερα, τα στάδια της εξέλιξης του τουρισμού μπορούμε να τα δούμε αρχίζοντας από την Αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη, όπου ταξίδευαν άτομα που άνηκαν στα ανώτερα οικονομικά στρώματα και διέθεταν ελεύθερο χρόνο (Βαρβαρέσος 2000). Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο ο τουρισμός πραγματοποιούνταν για την ανάγκη παρακολούθησης θεαμάτων, όπως αθλητικές συναντήσεις, θρησκευτικές γιορτές αλλά και λόγους αναψυχής (Βενετσανοπούλου 2006). Κατά τον Μεσαίωνα, οι διακοπές και εν γένει ο τουρισμός ήταν συνδεδεμένες με θρησκευτικούς λόγους και εξ'αυτού προέρχεται το αγγλικό 'holidays'=holidays δηλαδή ιερές, άγιες μέρες (Ceballos-Lascurain 1996). Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα εμφανίζεται με τη λέξη «Tour». Έχει την έννοια της περιήγησης και αποτελεί ένα φαινόμενο που ταυτίζεται με τις εύπορες και αριστοκρατικές οικογένειες. Τα ταξίδια αυτά ονομάστηκαν 'grandtour' και αποτέλεσαν την απαρχή του μαζικού τουρισμού (Τσάρτας 1996). Ο 19^{ος} αιώνας αποτελεί "σταθμό" για την ιστορία του τουρισμού. Οι οικονομικοκοινωνικές και πολιτισμικές μεταβολές στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική λόγω της Βιομηχανικής Επανάστασης έδωσαν μεγάλη ώθηση στα ταξίδια (Βενετσανοπούλου 2006).

Ο 20^{ος} αιώνας, με τη βελτίωση και επέκταση του οδικού δικτύου, την εφεύρεση και τελειοποίηση του αυτοκινήτου και την ανάπτυξη των αερομεταφορών, αποτέλεσε νέα εποχή για τον τουρισμό που έγινε μαζικότερος και απευθυνόταν σε μεγαλύτερη μερίδα ανθρώπων. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ειδικότερα, η παγκόσμια άνοδος της μεσαίας τάξης εδραίωσε την ιδέα των διακοπών και του ταξιδιού σαν βασική αναγκαιότητα και δικαίωμα. Σήμερα ο τουρισμός αποτελεί μια οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα που κινείται σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Για πολλές εθνικές οικονομίες είναι η πρωταρχική παραγωγική διαδικασία και λειτουργεί σαν βασική πηγή εισοδήματος. Καλύπτει σχεδόν όλα τα εισοδηματικά στρώματα και προσπαθεί να ικανοποιήσει τη βασική πλέον ανάγκη του ανθρώπου που είναι η

δυνατότητα αλλαγής περιβάλλοντος και τρόπου ζωής για ένα χρονικό διάστημα (Λαλισσίδου 2011).

Το 1937 η Επιτροπή Εμπειρογνομώνων της Κοινωνίας των Εθνών συνέστησε στις χώρες-μέλη της να υιοθετήσουν έναν ορισμό που χαρακτήριζε τον τουρίστα σαν ένα άτομο που ταξιδεύει για ένα χρονικό διάστημα 24 ωρών ή περισσότερο σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη που διαμένει μόνιμα. Το 1941 οι καθηγητές Hunziker & Krapf του Πανεπιστημίου της Βέρνης υποστήριξαν την άποψη πως ο τουρισμός πρέπει να οριστεί σαν το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού σε έναν προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν μη μόνιμων κατοίκων του (Βαραβαρέσος 2000). Ιδιαίτερα ακριβής και πλήρης είναι ο ορισμός για τον Τουρισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.), ο οποίος αναφέρει πως «ο Τουρισμός εμπεριέχει τις δραστηριότητες ενός ατόμου που ταξιδεύει και διαμένει σε ένα μέρος εκτός του καθιερωμένου περιβάλλοντος -όχι περισσότερο από έναν χρόνο- για διασκέδαση, δουλειά και άλλες δραστηριότητες», καθώς επίσης και του ερευνητή Leiper, ο οποίος το 1979 διατυπώνει πως «ο Τουρισμός είναι μια συσχέτιση δράσεων που έχουν σαν κύριο χαρακτηριστικό την εθελούσια μετακίνηση και διαμονή ενός ατόμου μακριά από τον συνήθη τόπο διαμονής του» (Leiper 1979).

2.1.1 Τύποι Τουρισμού

Υπάρχουν πολλά κριτήρια για την ταξινόμηση των διάφορων τύπων τουρισμού όπως το μεταφορικό μέσο, η ηλικία, το κατάλυμα και ο προϋπολογισμός (Βαραβαρέσος 2000). Σύμφωνα όμως με τα κίνητρα των ατόμων που τους οδηγούν στις τουριστικές μετακινήσεις και την κατανάλωση τουριστικού προϊόντος, ο τουρισμός ταξινομείται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

1. **Τουρισμός αναψυχής**, όπου η τουριστική δραστηριότητα εξαρτάται από υποκειμενικά κίνητρα. Υποκατηγορίες του τουρισμού αναψυχής είναι ο πολιτιστικός, αθλητικός, γαστρονομικός, κυνηγετικός, θρησκευτικός τουρισμός όπως και οι οικογενειακές επισκέψεις.
2. **Επαγγελματικός τουρισμός**, όπου η τουριστική δραστηριότητα οφείλεται σε επαγγελματικούς λόγους. Υποκατηγορίες του επαγγελματικού τουρισμού είναι ο επιστημονικός, συνεδριακός, τεχνικός τουρισμός, τουρισμός εκθέσεων, σεμιναρίων κτλ.

3. **Τουρισμός υγείας**, όπου η τουριστική δραστηριότητα οφείλεται σε λόγους θεραπείας. Υποκατηγορίες του τουρισμού υγείας είναι ο τουρισμός ανάπαυσης, θαλασσοθεραπείας, ιαματικός-θεραπευτικός κτλ.

Το είδος του τουρισμού που καλύπτει τόσες ανάγκες είναι ο εναλλακτικός τουρισμός (Τσάρτας 1996). Σύμφωνα με ειδικούς μελετητές οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι:

1. Αγροτουρισμός
2. Πολιτιστικός τουρισμός
3. Περιηγητικός
4. Ορεινός
5. Οικολογικός
6. Κοινωνικός
7. Ιαματικός
8. Θρησκευτικός
9. Θαλάσσιος
10. Επαγγελματικός
11. Εκπαιδευτικός
12. Εκθεσιακός
13. Αθλητικός
14. Συνεδριακός
15. Χειμερινός
16. Τουρισμός κινήτρων
17. Τουρισμός σε θεματικά πάρκα
18. Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά ειδικού τύπου
19. Τουρισμός στην ύπαιθρο
20. Τουρισμός περιπέτειας
21. Τουρισμός της υγείας και φυσικής ζωής
22. Τουρισμός τρίτης ηλικίας

2.1.2 Θετικά στοιχεία και αρνητικές επιπτώσεις του Τουρισμού

- **Οικονομία**

Η τουριστική ανάπτυξη συνδέεται κυρίως με την οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου. Στις θετικές επιδράσεις του στην οικονομία, ο τουρισμός δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας,

καταπολεμά την ανεργία, επιφέρει ανάπτυξη σε τομείς όπως οι υπηρεσίες και οι μεταφορές. Επιπλέον ενισχύει το προσωπικό εισόδημα, τα φορολογικά έσοδα και βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο γενικότερα (Τσάρτας 1996, Κολτσιδόπουλος 2000). Επίσης σε περιοχές που είναι απομονωμένες γεωγραφικά μπορεί ο τουρισμός να συμβάλλει στην ενίσχυση της οικονομίας και να συγκρατήσει τον πληθυσμό από την εγκατάλειψη του τόπου, αλλά μπορεί και να οδηγήσει στην εξασθένηση άλλων επαγγελμάτων που σχετίζονται κυρίως με τον πρωτογενή τομέα (η αγροτική γη αλλάζει χρήση κάποιες φορές και χρησιμοποιείται για τουριστική ανάπτυξη, με αποτέλεσμα ο πρωτογενής τομέας είτε να συρρικνώνεται είτε να κινδυνεύει να εξαλειφθεί πλήρως). Σημαντικός είναι και ο μετασχηματισμός που υπέστη ο τουρισμός ως απόρροια της πανδημίας Covid-19. Παρουσιάστηκε η ανάγκη νέων τουριστικών επιχειρήσεων, ως μίας προσπάθειας να ξεπεραστεί η αλλοίωση που υπέστη η οικονομία των τουριστικών προορισμών από την πανδημία Covid-19 (Lapointe 2020). Στις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού καταγράφονται ακόμη η εποχικότητα των επαγγελμάτων, η αύξηση στις τιμές της γης και η αύξηση του κόστους ζωής που επιβαρύνει συνήθως τον ντόπιο πληθυσμό (Τσάρτας 1996, Κολτσιδόπουλος 2000).

- **Περιβάλλον**

Το περιβάλλον είναι εκείνο το οποίο ταυτόχρονα αποτελεί έναν από τους σπουδαιότερους τουριστικούς πόρους, αλλά και δέχεται τις μεγαλύτερες πιέσεις από την τουριστική ανάπτυξη (WWF). Με τον όρο Περιβάλλον εννοούμε τόσο το φυσικό (παραλίες, δάση κτλ) όσο και το δομημένο, αυτό δηλαδή που έχει κατασκευάσει ο άνθρωπος (WWF). Στις θετικές επιδράσεις του τουρισμού καταγράφονται η δημιουργία υποδομών, η δημιουργία χώρων αναψυχής, η διατήρηση και συντήρηση των αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων. Στα θετικά μπορούμε ακόμη να επισημάνουμε την αυξημένη ευαισθησία που έχουν οι τουρίστες σαν διεθνείς πολίτες, ιδιαίτερα για το περιβάλλον, με αποτέλεσμα να ωθούνται οι τουριστικές επιχειρήσεις να πιστοποιηθούν σε περιβαλλοντικά θέματα, όπως τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα ποιότητας (Σύστημα Διαχείρισης Περιβάλλοντος ISO 14001 και Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου EMAS). Οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον είναι η υπερκατανάλωση των φυσικών πόρων, η υποβάθμιση και καταστροφή των βιότοπων, η ατμοσφαιρική ρύπανση (WWF 2007), καθώς και η αυθαίρετη και άναρχη δόμηση, όπως η ανέγερση μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, που προκαλούν αναταραχές στη χρήση γης και πολλές φορές παρεμποδίζουν την αγροτική ανάπτυξη ενός τόπου. Επίσης

στα αρνητικά είναι η δημιουργία κυκλοφοριακής συμφόρησης, τα προβλήματα στάθμευσης, η ηχορύπανση και η παραγωγή μεγάλου όγκου απορριμμάτων.

- **Κοινωνία**

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία αφορούν κυρίως στις κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει ο τουρισμός άμεσα και έμμεσα στη δομή των τοπικών κοινωνιών. Στις θετικές επιδράσεις του τουρισμού σημειώνεται η επαφή των ντόπιων με κουλτούρες άλλων λαών. Ως θετικό στοιχείο επίσης μπορούμε να επισημάνουμε τη στροφή των ντόπιων κατοίκων σε σπουδές που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό, προκειμένου να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί και αποτελεσματικοί στις εργασίες τους (Αθανασίου 2004). Αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία είναι η αλλοίωση τοπικών εθίμων και η εμπορευματοποίηση τοπικών προϊόντων, παραδόσεων και του τοπικού πολιτισμού. Επίσης ως αρνητική συνέπεια μπορούμε να επισημάνουμε τον συνωστισμό που παρατηρείται στην ακμή της τουριστικής περιόδου. Σε περιόδους τουριστικής ακμής, παρατηρούνται φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας (όπως ναρκωτικά, πορνεία, κλοπές) και αυξημένης εγκληματικότητας σε προορισμούς όπου δεν μπορούν να ελεγχθούν οι μεγάλοι αριθμοί τουριστών (Λύτρας 1993). Τέλος μπορούμε να αναφέρουμε ως αρνητικό τη μετατροπή της παραδοσιακής φιλοξενίας σε εμπορική πρακτική, τη χαλάρωση της ηθικής και τη διαφοροποίηση της καταναλωτικής συμπεριφοράς που επιφέρουν κοινωνικές αλλαγές και αλλοιώνουν τον τρόπο ζωής των παραδοσιακών κοινοτήτων (Lichkorish & Jenkins 2004).

Αναμφίβολα η τουριστική δραστηριότητα και ανάπτυξη δίνει ώθηση στις τοπικές και εθνικές οικονομίες. Καλούμαστε λοιπόν να βρούμε τρόπους να καρπωθούμε τα οφέλη χωρίς να επωμιστούμε τα αρνητικά στοιχεία του τουρισμού.

2.2 Πολιτιστικός Τουρισμός

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο τουρισμός απέκτησε βιομηχανικές διαστάσεις και αποτέλεσε έναν από τους κύριους μοχλούς ανάπτυξης παγκοσμίως (Κωστάκης 2003). Για να αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες της μαζικής και βιομηχανοποιημένης τουριστικής ανάπτυξης, ενισχύθηκε ευρέως ο πολιτιστικός τουρισμός.

2.2.1 Έννοια-Ιστορική εξέλιξη-Ορισμοί Πολιτιστικού Τουρισμού

Διεθνείς Οργανισμοί, όπως η World Bank (διεθνές χρηματοπιστωτικό ίδρυμα το οποίο παρέχει οικονομική και τεχνική βοήθεια σε αναπτυσσόμενες χώρες), η UNESCO (Εκπαιδευτικός Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών), το Συμβούλιο της Ευρώπης και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, ενέταξαν τον πολιτιστικό τουρισμό στα προγράμματά τους ως ένα από τα πιο σημαντικά μέσα αποφυγής των αρνητικών συνεπειών του μαζικού τουρισμού, για μια βιώσιμη ανάπτυξη που δεν θα επιβάρυνε το περιβάλλον και τους τοπικούς πολιτισμούς (Κωστάκης 2003).

Ο πολιτισμός είναι το κυριότερο κίνητρο για τους τουριστικούς επισκέπτες σε παγκόσμιο επίπεδο και καθιστά τη μορφή αυτή του τουρισμού «εκμεταλλεύσιμη» για ένα μεγάλο φάσμα εμπλεκόμενων τόπων (Ραπαϊκόλαου 2012). Ως πολιτιστικό τουρισμό μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το είδος του τουρισμού που βασίζεται στην αναζήτηση και τη συμμετοχή σε αισθητικές, πνευματικές, συναισθηματικές και ψυχολογικές εμπειρίες (Keitumetse 2009). Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού θεωρεί ως Πολιτιστικό Τουρισμό το ταξίδι που γίνεται κυρίως με πολιτιστικό κίνητρο και περιλαμβάνει περιηγήσεις εκπαιδευτικές, φεστιβάλ, θεατρικές παραστάσεις, τέχνη, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία και μνημεία, καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος και του λαϊκού πολιτισμού (Κωστάκης 2003).

Ο επισκέπτης με πολιτιστικό κίνητρο θέλει να γνωρίσει και να κατανοήσει τον βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του γνωρίζοντας:

- Την ιστορία και την αρχαιολογία
- Την κοινωνική, πολιτική και οικονομική δομή
- Την πολιτιστική εξέλιξη
- Την αρχιτεκτονική και τις τέχνες
- Τον λαό και τον τρόπο ζωής
- Το φαγητό, το κρασί και την τοπική παραγωγή
- Τη μορφολογία της περιοχής
- Τις διάφορες εκδηλώσεις και τα φεστιβάλ.

Σύμφωνα με την UNESCO ο ορισμός που υιοθετήθηκε παγκοσμίως στην 43^η Διεθνή συνδιάσκεψη της UNESCO για την Παιδεία και τον Πολιτισμό στις 14-19 Σεπτεμβρίου 1992 στη Γενεύη είναι: «Ολόκληρο το πλέγμα των πνευματικών, υλικών, διανοητικών και

συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητάς της. Σ' αυτά περιλαμβάνονται τρόποι ζωής, παραδόσεις, αντιλήψεις, τέχνες και γράμματα και στο σύστημα των ηθικών αξιών τους εντάσσονται τα θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου».

Ένας πιο ευρύς ορισμός είναι αυτός που απηχεί την διευρυμένη πρόσφατη έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς και έχει προταθεί από τους McIntosh και Goeldner. Ο πολιτιστικός τουρισμός συνίσταται σε «Κάθε είδους ταξίδι κατά το οποίο μαθαίνουμε για την ιστορία και την κληρονομιά των άλλων ή για τους σύγχρονους τρόπους ζωής ή σκέψης τους». Δίνεται έτσι έμφαση στις πολιτισμικές διαδικασίες που στόχος τους είναι η διατήρηση του παρελθόντος και η ανάδειξη του σύγχρονου τρόπου ζωής (McIntosh & Goeldner 1986).

Η UNESCO ως διεθνής οργανισμός προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και η ICOMOS, η Διεθνής Οργάνωση Μνημείων και Τόπων, έχουν ως στόχο την προάσπιση της πολιτιστικής κληρονομιάς, εθνικής και παγκόσμιας, στις περιπτώσεις εμπλοκής της με τον τουρισμό. Η υπογραφή το 1976 στις Βρυξέλλες της «Χάρτας του Πολιτιστικού Τουρισμού» στο πλαίσιο της ICOMOS ήταν ένα κομβικό σημείο. Δημιουργήθηκε για πρώτη φορά ένα κανονιστικό πλαίσιο που περιλάμβανε τις αξίες και αρχές που πρέπει να διέπουν τον πολιτιστικό τουρισμό για να είναι βιώσιμος και να προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και τα συμφέροντα του επισκέπτη καθώς και της κοινότητας που τον φιλοξενεί. Η ICOMOS στην 7^η Γενική Συνέλευση το 1985 στο Ροστόκ της Γερμανίας υιοθέτησε τη Χάρτα και συμπεριελάμβανε στις ειδικές επιτροπές της τη Διεθνή Επιτροπή Πολιτιστικού Τουρισμού, η οποία εργάστηκε για την αναθεώρηση και βελτίωση της Χάρτας που επικυρώθηκε το 1999 στο Μεξικό. Σύμφωνα με την αναθεωρημένη Χάρτα Πολιτιστικού Τουρισμού καθορίζονται οι στόχοι και οι δράσεις που αφορούν στην τουριστική δραστηριότητα σε τόπους που έχουν πολιτιστική σημασία. Ο πρωταρχικός στόχος για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η μετάδοση της σημασίας της και η ανάγκη διατήρησής της στα μέλη της κοινότητας υποδοχής και στους επισκέπτες. Η φυσική είτε συναισθηματική είτε διανοητική πρόσβαση στην πολιτιστική εξέλιξη και κληρονομιά αποτελεί ταυτόχρονα ένα δικαίωμα και ένα προνόμιο. Προϋπόθεση αποτελεί ο σεβασμός για τις πολιτιστικές αξίες, τα ενδιαφέροντα και τα οικονομικά συμφέροντα της κοινότητας όπου βρίσκεται η κληρονομιά αλλά και ο σεβασμός για τις τοπικές ομάδες που την διαφυλάττουν ή τους

κατόχους ιστορικών ιδιοκτησιών, καθώς και για τα τοπία και τους πολιτισμούς από τους οποίους η πολιτιστική κληρονομιά προέρχεται.

Οι στόχοι της Διεθνούς Χάρτας για τον Πολιτιστικό Τουρισμό είναι οι εξής:

1. Να διευκολύνει και να ενθαρρύνει τους εμπλεκόμενους στη διατήρηση και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στο να καταστήσουν τη σημασία της προσιτή στα μέλη της τοπικής κοινότητας και τους επισκέπτες.
2. Να διευκολύνει και να ενθαρρύνει τους μετέχοντες σε τουριστικές δραστηριότητες στο να προβάλλουν και να διαχειρίζονται τον τουρισμό με τρόπο που να σέβεται και να προάγει τον πολιτισμό και τις ζωντανές παραδόσεις των τοπικών κοινοτήτων.
3. Να διευκολύνει και να ενθαρρύνει τον διάλογο μεταξύ των συμφερόντων της πλευράς της διατήρησης και των παραγόντων της τουριστικής βιομηχανίας σχετικά με τη σημασία και την εύθραυστη φύση των τόπων με πολιτιστική κληρονομιά, των συλλόγων και των ζωντανών παραδόσεων, συμπεριλαμβανομένης και της ανάγκης επίτευξης ενός βιώσιμου μέλλοντος για τα στοιχεία αυτά.
4. Να ενθαρρύνει τις διαδικασίες αυτές, διατυπώνοντας προγράμματα και πολιτικές προκειμένου να αναπτυχθούν λεπτομερείς και μετρήσιμοι στόχοι και στρατηγικές που συνδέονται με την προβολή και την ερμηνεία των τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς και πολιτιστικών δραστηριοτήτων και συναφείς με το πλαίσιο της διαφύλαξης και διατήρησής τους (ICOMOS 2002).

2.2.2 Οφέλη του Πολιτιστικού Τουρισμού

Ο σωστός σχεδιασμός του πολιτιστικού τουρισμού και η σωστή διαχείριση συμβάλλει στη διατήρηση και προστασία των πολιτιστικών πόρων, δίνει κίνητρα στους κατοίκους ενός τόπου να διατηρήσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά, ενισχύει την πολιτιστική και εθνική τους ταυτότητα, δημιουργεί αίσθηση γνώσης και υπερηφάνειας για την τοπική ιστορία. Με στοχευμένη στρατηγική για τον πολιτιστικό τουρισμό, με κοινωνικοοικονομικές, εκπαιδευτικές, οικολογικές και πολιτιστικές προσεγγίσεις επιτυγχάνεται μια βιώσιμη τοπική ανάπτυξη. Ο πολιτιστικός τουρισμός αξιοποιεί την πολιτιστική κληρονομιά των τοπικών κοινοτήτων, προκειμένου να αναπτύξει προϊόντα και να προσελκύσει τουρίστες στην περιοχή (Jolliffe & Smith 2001). Η αξιοποίηση του τοπικού πολιτιστικού τουρισμού εξασφαλίζει σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά,

πολιτισμικά και εκπαιδευτικά οφέλη στη περιοχή υποδοχής, συμβάλλοντας στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη. Ενισχύει κάθε είδους εμπορικές δραστηριότητες, ενθαρρύνει την τοπική επιχειρηματικότητα, την παρασκευή τοπικών προϊόντων διατροφής και την κατασκευή χειροτεχνημάτων και ειδών λαϊκής τέχνης. Η ενδυνάμωση της περιοχής σε επιχειρηματικό επίπεδο βοηθά στην καταπολέμηση του προβλήματος της εποχικότητας του τουρισμού, συμβάλλοντας στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Σύμφωνα με τους Cuccia & Rizzo (2011) είναι κοινά αποδεκτό ότι ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να μειώσει την εποχικότητα του τουρισμού, παρόλο που αυτό είναι δύσκολο να αποδειχθεί.

Η ζήτηση για πολιτιστικό τουρισμό αυξάνεται συνεχώς, γεγονός που έχει οδηγήσει πολλές περιοχές να βασίζουν την τουριστική τους ανάπτυξη στην προβολή της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, κινούμενη προς αυτή την κατεύθυνση, ενθαρρύνει και ενισχύει με την επίσημη στρατηγική της δραστηριότητες που προάγουν ταυτόχρονα με τους αναπτυξιακούς στόχους και την ανάδειξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η σχέση Τουρισμού-Πολιτισμού απασχολεί έντονα τους διάφορους περιφερειακούς αναπτυξιακούς φορείς που ενδιαφέρονται για τον πολιτιστικό τουρισμό ως μέσο για την οικονομική ανασυγκρότηση τόσο των παρηκμασμένων αγροτικών περιοχών, που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα από τη μείωση του αγροτικού εισοδήματος και του πληθυσμού, όσο και των αστικών περιοχών που υποφέρουν από τις παρενέργειες της αποβιομηχάνισης (Πασχάλης et al 2002). Σημαντική είναι η συνεισφορά του συγκεκριμένου είδους τουρισμού στον εμπλουτισμό του τοπικού πολιτιστικού πλούτου με την ίδρυση μουσείων, τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και την αναβίωση εθίμων. Επιπρόσθετα, με την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, κυρίως από μουσεία και πολιτιστικά κέντρα, που απευθύνονται τόσο στους τουρίστες όσο και στους κατοίκους της περιοχής, δημιουργούνται και σημαντικά εκπαιδευτικά οφέλη (Αποστολόπουλος & Σδράλη 2009). Τέλος, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε το γεγονός ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα σημαντικό μέσο προώθησης των πολιτιστικών σχέσεων και με τον τρόπο αυτό προάγει τη διεθνή συνεργασία και ειρήνη (Goeldner & Ritchie 2003).

2.2.3 Τοπική ανάπτυξη και Πολιτιστικός Τουρισμός

Το εννοιολογικό πλαίσιο της τοπικής ανάπτυξης βασίζεται σε τρεις άξονες: 1) στον οικονομικό, 2) στον πολιτικοδιοικητικό και 3) στον κοινωνικοπολιτιστικό, που αναφέρεται στους κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες που συμβάλλουν στη διαδικασία ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Αν ο όρος ανάπτυξη ταυτίζεται με τις οικονομικές και

κοινωνικές αλλαγές που συμβάλλουν στη μετάβαση μιας κοινωνίας από μία φάση ωριμότητας σε κάποια άλλη, κατά τεκμήριο ανώτερη, η τοπική ανάπτυξη οδηγεί στην καλυτέρευση της ποιότητας ζωής μέσα από μια συλλογική προσπάθεια όπου ενδογενείς παράγοντες κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής δραστηριότητας συμβάλλουν γι' αυτόν τον σκοπό (Μπαμπινιώτης 2012). Όταν η τοπική ανάπτυξη ενισχύει τον πολιτιστικό τουρισμό δημιουργούνται σημεία αναφοράς, ενθαρρύνονται οι κοινές πρωτοβουλίες και συνδυάζεται η χρηστική διάσταση με την αισθητική. Έτσι δημιουργείται ένα ελκυστικό περιβάλλον και για τους κατοίκους μιας περιοχής και για τους τουρίστες (Πασχάλης et al 2002).

Πιο συγκεκριμένα, η UNESCO, λαμβάνοντας υπόψιν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την αλόγιστη χρήση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, επιμελήθηκε ένα σχέδιο δράσης με τίτλο: «Δεκαετία για την πολιτισμική ανάπτυξη: κουλτούρα, τουρισμός, ανάπτυξη: κρίσιμα ζητήματα για τον 21^ο αιώνα». Στο πλαίσιο αυτού εξετάστηκαν οι μελλοντικές προοπτικές του πολιτιστικού τουρισμού και της τοπικής ανάπτυξης. Στόχος ήταν να διατηρηθούν τα τοπικά ήθη, να εμπλουτιστούν πολιτιστικές παραδόσεις και να προστατευτούν μνημεία και χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς, έτσι ώστε να καθίσταται εφικτή η αξιοποίησή τους από τις επόμενες γενιές (Πασχάλης et al 2002).

2.2.4 Πράσινη Επιχειρηματικότητα και Τουρισμός

Σημαντική μπορεί να είναι η συμβολή της πράσινης επιχειρηματικότητας στην τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου. Ο τουρισμός, στενά συνδεδεμένη με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και σταθερά ανερχόμενη οικονομική δραστηριότητα, διέπεται από κριτήρια ποιότητας και αειφορικής περιβαλλοντικής διαχείρισης (Κοκκώσης & Τσάρτας 2001). Μορφές όπως ο εναλλακτικός τουρισμός, εστιάζοντας στην ανάδειξη του τοπίου και του παραδοσιακού ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, συνεισφέρουν στην περιβαλλοντική προστασία και στην οικονομία των προστατευόμενων περιοχών (Λαγός 2005).

Η ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων με συμβολή στην ελκυστικότητα προστατευόμενων τόπων και στη διασφάλιση ποιότητας, αυθεντικότητας και ταυτότητας, με την προστασία ιστορικών, αισθητικών, λειτουργικών και άλλων αξιών (αρχαιολογικοί χώροι, τοπίο, χρήσεις γης, κ.α.), καθώς και η άρτια διαχείριση του παραδοσιακού ανθρωπογενούς περιβάλλοντος προσδίδει μεγάλη προστιθέμενη αξία στην περιοχή. Έμφαση πρέπει να δοθεί στην ποιοτική αναβάθμιση και οικολογική

διοχέτευση του ελεύθερου χρόνου, καθώς και στην περιβαλλοντική αρχιτεκτονική, η οποία συνδυάζει τη βιοκλιματική και την περιβαλλοντική αισθητική με τους δημοσίους χώρους, διαμονής και εργασίας (Ζήσης 2003).

Από δύο συνιστώσες, την ταυτότητα και την ποιότητα εξαρτάται η ανταγωνιστικότητα της πράσινης επιχειρηματικότητας. Η ταυτότητα σχετίζεται με τη διαμόρφωση και ανάδειξη ιδιαιτεροτήτων και καινοτομιών, που μπορούν και πρέπει να κατοχυρώνονται με τη συμβολή οικονομικών (αγορά, προσφορά-ζήτηση, κ.α.), νομικών και πολιτικών (λήψη αποφάσεων, διοίκηση περιοχής, κ.α.), πολιτιστικών (πολιτιστική κληρονομιά, παράδοση, κ.α.) και οικολογικών παραμέτρων. Η ποιότητα συνδέεται με την τήρηση των κριτηρίων και όρων της βιώσιμης ανάπτυξης και την πιστοποίηση της συμβατότητάς της με το περιβάλλον (Ζήσης 2003).

Κεφάλαιο 3

Κέρκυρα

3.1 Γεωγραφική Θέση-Ιστορία

Η Κέρκυρα αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Όμηρο στην Οδύσσεια ως «νησί των Φαιάκων». Είναι ένα από τα πιο κοσμοπολίτικα νησιά της Ελλάδας και ένας από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς στη Μεσόγειο. Το όνομά της προέρχεται από τη Νύμφη Κέρκυρα, κόρη του ποταμού Ασωπού, ενώ στα αγγλικά ονομάζεται «Corfu» λόγω των κορυφών των βουνών στο Κάστρο της Κέρκυρας που αντικρίζουν όσοι επισκέπτονται το νησί (ΠΤΟΚ 1998).

Η Κέρκυρα βρίσκεται στην είσοδο της Αδριατικής θάλασσας και προσδιόρισε πολύ νωρίς τον ιδιαίτερο ρόλο που επρόκειτο να διαδραματίσει το νησί στην πλοκή της ιστορίας της Μεσογείου. Είναι ένα νησί στο σταυροδρόμι της Ανατολής και της Δύσης, του Βορρά και του Νότου, που αναμειγνύει πολιτισμούς με έναν ιδιαίτερο κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και έντονο ευρωπαϊκό συμβολισμό (GTP 2021). Η Κέρκυρα ανήκει στα Επτάνησα, είναι ο κοντινότερος (από τους νησιώτικους) νομός της Ελλάδας στην Αλβανία και την Ιταλία και είναι ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό νομός της περιφέρειας των Ιονίων νήσων, με έκταση 641 τετραγωνικών χιλιομέτρων και πληθυσμό 107.592 κατοίκους (ΕΟΤ 2016).

Το νησί βρέθηκε πολλές φορές στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος διαφόρων κατακτητών. Το αρχαίο «νησί των Φαιάκων» στους ιστορικούς χρόνους αποτέλεσε μέρος του πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδας και κατακτήθηκε και αυτό από τους Ρωμαίους, όπως και η υπόλοιπη Ελλάδα. Στη συνέχεια αποτέλεσε τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ενώ μετά την πρώτη πτώση της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους το 1204 από το νησί πέρασαν διάφοροι κατακτητές: Νορμανδοί, Βενετοί, Γάλλοι, Ρώσοι και Βρετανοί. Δεν κατακτήθηκε, όμως, ποτέ από τους Τούρκους. Μεταξύ του 1204 και του 1576, το νησί έζησε δύο φοβερές πολιορκίες από τις Οθωμανικές στρατιές, μια σειρά εξεγέρσεων εναντίον Σταυροφόρων που επιχειρήσαν να το υποτάξουν και αμέτρητες επιδρομές από κουρσάρους (Πανάρτου 2006). Τελικά, το 1576, αφού πρώτα το νησί είχε χάσει πάνω από τον μισό πληθυσμό του από όλους αυτούς τους πολέμους, η Κέρκυρα ζήτησε την προστασία της Βενετίας. Η Ενετική περίοδος χαρακτηρίστηκε από έντονη οικονομική δραστηριότητα, αναστήλωση των πόλεων και τη θεσμοθέτηση μιας νέας αριστοκρατικής τάξης. Η Κέρκυρα περιήλθε στη βρετανική κυριαρχία το 1815 μετά το Βατερλό και από τότε άρχισε να διαμορφώνεται ο σημερινός χαρακτήρας του νησιού. Στις 21 Μαΐου του 1864 η Κέρκυρα και όλα τα Επτάνησα ενώθηκαν με την υπόλοιπη Ελλάδα (ΠΤΟΚ 1998).

3.1.1 Πολιτισμική Κληρονομιά και η Πολιτιστική Ταυτότητα της Κέρκυρας

- **Πολιτισμική Κληρονομιά**

Η αναγνώριση της σημασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς αποτελεί εκπλήρωση της ανάγκης του ανθρώπου για ιστορική συνέχεια. Η πολιτισμική κληρονομιά αντιπροσωπεύει τη συλλογική μνήμη μιας κοινωνίας ή ενός λαού, διατηρώντας και ενδυναμώνοντας την ταυτότητά του και την κατανόηση του παρελθόντος του, αλλά αποτελώντας ταυτόχρονα και μέρος της παγκόσμιας κληρονομιάς που κληροδοτείται στις επόμενες γενιές στην αυθεντική της μορφή. Περιέχει την έννοια της ιστορικής μνήμης, ο,τιδήποτε δηλαδή δημιουργήθηκε στο παρελθόν και σχετίζεται με τη διαδρομή στον χρόνο (Κόνσολα 1995, Λάππα 2016).

- **Πολιτισμικό περιβάλλον**

Ως πολιτισμικό περιβάλλον ορίζονται τα ανθρωπογενή στοιχεία και χαρακτηριστικά του πολιτισμού, όπως αυτά διαμορφώθηκαν από την παρέμβαση και τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων των ιστορικών χώρων και της καλλιτεχνικής και πολιτισμικής εν γένει κληρονομιάς της χώρας. Εμπεριέχει τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, τα πολιτισμικά τοπία, τα ιστορικά κέντρα πόλεων, οικιστικά σύνολα και το φυσικό περιβάλλον, καθώς και τα άυλα πολιτισμικά αγαθά, τα οποία αποτελούν εκφάνσεις του παραδοσιακού και του λαϊκού πολιτισμού, όπως η γλώσσα, οι μύθοι, τα ήθη και τα έθιμα (Τριχίλης 1990).

- **Μνημεία**

Αρχικά ως μνημείο οριζόταν το σήμα που εξέφραζε την ανάμνηση για ένα γεγονός, λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν. Τον 20^ο αιώνα καθιερώθηκε η έννοια του μνημείου που περιγράφει κάθε μεμονωμένο πολιτισμικό αγαθό που πρέπει να τύχει προστασίας και ανάδειξης (Λάββας & Καραβασίλη, 2003). Η έννοια του μνημείου σήμερα αντιμετωπίζεται ως σύνολο, που αντιλαμβάνεται το αρχιτεκτονικό μνημείο όχι μεμονωμένα αλλά μέσα στον τόπο που το περιβάλλει. Παράλληλα, διαθέτει την ιδιότητα να αντιπροσωπεύει και να εκφράζει τα ιδανικά της κοινωνίας και της εποχής κατά την οποία δημιουργήθηκε, αλλά και να αφηγείται με γλαφυρότητα την ιστορία της (Λάββας 2010, Λάππα 2016). Τα μνημεία ταξινομούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τα αρχαία (προϊστορικά, αρχαία, βυζαντινά

και μεταβυζαντινά), τα οποία χρονολογούνται μέχρι το 1830 και τα νεότερα, που η χρονολογία κατασκευής τους τοποθετείται μετά το 1830. Επίσης, διαιρούνται σε κινητά και ακίνητα (Παυλογεωργάτος 2003).

Στην Κέρκυρα υπάρχουν μνημεία πολιτισμικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς που άφησαν στο νησί οι επί αιώνες ποικίλες πολιτισμικές επιδράσεις που ξεκινούν από την πρώτη Ελληνική αποίκηση το 750 π.Χ. περίπου στην Αρχαϊκή περίοδο.

Τα Αρχαιολογικά Μνημεία του νησιού είναι τα εξής:

- Ο Αρχαιολογικός Χώρος της Παλαιόπολης που υπήρξε η παλιά αγορά της Κέρκυρας. Στο χώρο υπάρχει το μουσείο όπου εκτίθενται τα ευρήματα των ανασκαφών.
- Το Μνημείο του Μενεκράτη, που κατασκευάστηκε τον 6^ο αιώνα π.Χ. και ανακαλύφθηκε το 1843. Το εντυπωσιακότερο τμήμα του μνημείου είναι η αρχαϊκή επιγραφή 10 στίχων, η οποία θεωρείται μια από τις αρχαιότερες επιγραφές στην Ελλάδα.
- Τα Ερείπια των Ρωμαϊκών Λουτρών στην Αχαράβη που ανακαλύφθηκαν το 1985 και πιστεύεται ότι είναι μονάχα ένα μέρος του συγκροτήματος ρωμαϊκών κτιρίων.
- Τα Ερείπια των Ρωμαϊκών Λουτρών στις Μπενίτσες που διαθέτουν εξαιρετικά μωσαϊκά.
- Ο ναός της Αρτέμιδος Γοργούς, που κατασκευάστηκε τον 6^ο αιώνα π.Χ. και ανακαλύφθηκε το 1822. Εδώ οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να δουν τον καλοδιατηρημένο δωρικό ναό και τον μεγάλο βωμό.

Αρχιτεκτονικά μνημεία του νησιού

Τα αρχιτεκτονικά μνημεία του νησιού έχουν έντονη παρουσία στις καθημερινές δραστηριότητες. Αρχιτεκτονικά μνημεία που αποδεικνύουν την επιρροή της δύσης μετά από έτη κατάκτησης Ενετών και Φράγκων στο ήδη υπάρχον βυζαντινό υπόβαθρο είναι τα ακόλουθα:

- Το Αγγελόκαστρο, που κατασκευάστηκε τον 13^ο αιώνα μ.Χ.
- Το Παλαιό Φρούριο, που κατασκευάστηκε κατά την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ενώ ενισχύθηκε πρώτα από τους Ενετούς και αργότερα από τους Άγγλους. Στον χώρο του φρουρίου στεγάζονται η Δημόσια Βιβλιοθήκη, τα Αρχεία, η Βυζαντινή συλλογή, το Συνεδριακό Κέντρο, καθώς και ο Πύργος του ρολογιού και ο φάρος.

- Το Νέο Φρούριο, η κατασκευή του οποίου ξεκίνησε το 1576 και ολοκληρώθηκε το 1945, θεωρείται αριστούργημα της φρουριακής αρχιτεκτονικής. Εδώ στεγάζεται το Μουσείο Κεραμικής Τέχνης.

Ενώ επιρροές από τη Δύση του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα μαρτυρούν:

- Η χερσόνησος του Κανονιού, η πλατεία Σπιανάδα και το Λιστόν (ΟΣΑΑ 2011).

- **Μουσεία**

Το στοιχείο που αποδεικνύει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο το υψηλό πολιτισμικό επίπεδο των Κερκυραίων είναι ο αριθμός των μουσείων. Το νησί διαθέτει τουλάχιστον 11 μουσεία με διαφορετικό brand το καθένα και δανειζόμαστε αυτόν τον όρο από τον χώρο του marketing, ακριβώς για να δηλώσουμε την ποικιλία πολιτισμικού ενδιαφέροντος στο νησί που αποδεικνύει το επίπεδο των κατοίκων. Η δημιουργία αναγνωριστικού ονόματος, αλλά και το είδος του νοήματος που μεταφέρει το κάθε μουσείο στον επισκέπτη του είναι στοιχεία που απασχόλησαν τους Κερκυραίους πολίτες από πολύ νωρίς, καθώς θέλησαν να μεταδώσουν στους επισκέπτες κομμάτι από τον πολιτιστικό πλούτο του νησιού χωρίς μονομέρεια και περιορισμούς (Apholt 2013, Λάππα 2016).

Τα Μουσεία της Κέρκυρας είναι τα εξής:

- Αρχαιολογικό Μουσείο, η κατασκευή του οποίου άρχισε το 1962, αλλά συνέχισε να επεκτείνεται μέχρι το 1994. Η πλειονότητα των εντυπωσιακών εκθεμάτων του μουσείου είναι από την Αρχαϊκή, Κλασσική, Ελληνιστική και Ρωμαϊκή Εποχή και προέρχονται κυρίως από τις ανασκαφές διάφορων αρχαιολογικών χώρων της Κέρκυρας και της Ηπείρου.
- Βυζαντινό Μουσείο, που στεγάζεται στην Εκκλησία της Παναγίας της Αντιουνιώτισσας, η οποία κατασκευάστηκε τον 15^ο αιώνα.
- Μουσείο Καποδίστρια, τα εκθέματα του οποίου είναι δωρεές της Μαρίας Δεσύλλα-Καποδίστρια, η οποία ήταν Δήμαρχος Κερκυραίων κατά την περίοδο 1956-1959.
- Μουσείο Σολωμού, που αποτελεί φόρο τιμής στη ζωή του Διονύσιου Σολωμού, του εθνικού ποιητή της χώρας μας, που έγραψε τους 'Ελεύθερους Πολιορκημένους' και τον 'Ύμνο εις την Ελευθερίαν', από τον οποίο οι δύο πρώτες στροφές έγιναν ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδος.
- Μουσείο Κεραμικής.

- Μουσείο Χαρτονομισμάτων Ιονικής Τράπεζας.
- Μουσείο Χαρτονομισμάτων, που είναι το μοναδικό στην Ελλάδα και από τα ελάχιστα στον κόσμο και λειτουργεί υπό την αιγίδα της AlphaBank.
- Σερβικό Μουσείο, που εκθέτει αντικείμενα που άνηκαν στον Σερβικό Στρατό, ο οποίος βρήκε καταφύγιο στην Κέρκυρα μετά την Αυστρο-Ουγγρική επίθεση κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου.
- Δημοτική Βιβλιοθήκη, που εκθέτει μια πολύ μεγάλη συλλογή έργων τέχνης Κερκυραίων καλλιτεχνών του 19^{ου} αιώνα.
- Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Μέσης Κέρκυρας, τα εκθέματα του οποίου αφορούν στην καθημερινή ζωή και την παράδοση των κατοίκων των χωριών της Κέρκυρας κατά τον 19^ο αιώνα.
- Μουσείο Θαλάσσης, τα εκθέματα του οποίου περιλαμβάνουν ευρήματα από τον Ινδικό και Ειρηνικό Ωκεανό, καθώς επίσης και τη Μεσόγειο Θάλασσα. Ιδρύθηκε το 1989 και του έχει απονεμηθεί βραβείο από το Ινστιτούτο Ερευνών I.R.E.D.A της Ιταλίας.
- Αχίλλειον
- **Μονές και Εκκλησίες**

Ο Κερκυραϊκός πολιτισμός είναι πλούσιος σε ήθη, έθιμα και παραδόσεις. Η βαθιά θρησκευτική συνείδηση των Κερκυραίων έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη διατήρηση πολλών εθίμων. Οι λιτανείες του σκηνώματος του Αγίου Σπυρίδωνος και της Αγίας Θεοδώρας της Αυγούστας, όπως και το κερκυραϊκό Πάσχα, είναι ιδιαίτερα φημισμένα σε όλο τον κόσμο (Σαραντοπούλου & Σαραντόπουλος 2012).

Μονές και εκκλησίες της Κέρκυρας:

- Η εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα, που είναι ο πολιούχος του νησιού, κτίστηκε το 1589. Εδώ φυλάσσονται σε μια αργυρή λάρνακα τα λείψανα του Αγίου Σπυρίδωνα.
- Η εκκλησία της Παναγίας της Αντιβουνιώτισσας διαθέτει εξαιρετικά δείγματα εκκλησιαστικής τέχνης. Εδώ στεγάζεται το Βυζαντινό Μουσείο της Κέρκυρας.
- Η εκκλησία της Παναγίας της Σπηλιώτισσας κατασκευάστηκε το 1577 και περιέχει αριστουργήματα της εκκλησιαστικής τέχνης.
- Η Βυζαντινή Εκκλησία των Αγίων Ιάσωνος και Σωσιπάτρου είναι ένας υπέροχος Βυζαντινός πετρόκτιστος ναός με τρούλο, κατασκευασμένος τον 11^ο αιώνα.
- Το Μοναστήρι της Παναγίας της Παλαιοκαστρίτσας.

- Το Μοναστήρι της Αγίας Τριάδας.
- Το Μοναστήρι του Παντοκράτορα.
- Η εκκλησία Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, που χτίστηκε στα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα και βρίσκεται πάνω στο Ποντικονήσι.
- Η Παναγία των Βλαχερνών, που απεικονίζεται στα περισσότερα cartpostal, βρίσκεται σε μια μικρή πεζογέφυρα στη λιμνοθάλασσα του Χαλικιόπουλου και έχει θέα το Ποντικονήσι.

- **Λαογραφικές παραδόσεις και έθιμα της Κέρκυρας**

Λαογραφικές παραδόσεις και έθιμα του νησιού διατηρούνται μέσα από τις τοπικές εκδηλώσεις και τα διάφορα φεστιβάλ τέχνης, μουσικής και χορού. Η παραδοσιακή κερκυραϊκή τέχνη της κεραμικής κατέχει εξέχουσα θέση μαζί με τη λιθογλυπτική, την ξυλογλυπτική, την υφαντική, την χρυσοκεντητική, την καλαθοπλεκτική και τη λαϊκή αρχιτεκτονική. Στην ύπαιθρο του νησιού επιβιώνουν έθιμα όπως του τρύγου, συνυφασμένα με το δημοτικό τραγούδι και τον χορό. Το Κερκυραϊκό καρναβάλι χαρακτηρίζεται ως μοναδικό μιας και διατηρεί στοιχεία από την αρχαιοελληνική Διονυσιακή Σατυρική παράδοση εμπλουτισμένα από τους τρόπους βενετσιάνικης διασκέδασης και ψυχαγωγίας (ΟΣΑΑ 2011). Άλλο χαρακτηριστικό πολιτιστικό στοιχείο της σχετίζεται με τις συναλλαγές που προκύπτουν από το εμπόριο. Το λιμάνι της Κέρκυρας θεωρούνταν ως 'κλειδί' για το πέρασμα των πλοίων στην Αδριατική. Τα πλοία που περνούσαν και έμεναν στο λιμάνι άφηναν πολλά και σε προϊόντα και σε γνώσεις (Λάππας 2015).

- **Γαστρονομία**

Οι Βενετσιάνοι ως κατακτητές μύησαν τους κατοίκους στον δικό τους τρόπο διατροφής. Έφεραν καινούρια και άγνωστα μέχρι τότε προϊόντα, όπως το καλαμπόκι, τη ντομάτα, τα φασόλια, την πιπεριά, αλλά και τον καφέ και τη σοκολάτα. Επίσης, έκαναν γνωστούς στους Κερκυραίους όλους τους γευστικούς «θησαυρούς» που υπήρχαν στην Ευρώπη μετά την ανακάλυψη της Αμερικής, μεταξύ των οποίων τα μπαχαρικά και τη ζάχαρη. Οι Άγγλοι έφεραν στο νησί την τσιτσιμπύρα, το κουμ κουάτ και τη γλυκοπατάτα και οι Ρώσοι τη συνήθεια να τηγανίζουν σε λίπος ή βούτυρο. Η κερκυραϊκή κουζίνα με τη βενετσιάνικη φινέτσα και παράδοση και τα μεσογειακά χαρακτηριστικά στηρίζεται στο λάδι, στα όσπρια, στα ζυμαρικά, στα λαχανικά, στα ψάρια και στα μπαχαρικά.

Χαρακτηριστικά πιάτα αποτελούν η παστιτσιάδα, το σοφρίτο, το μπουρδέτο, το ψάρι μπιάνκο και το στακοφίσι (Σαραντοπούλου & Σαραντόπουλος 2012).

3.1.2 Τουρισμός στην Κέρκυρα

Ο τουρισμός αποτελεί τον βασικότερο τομέα στον οποίο εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα το σύνολο των κατοίκων του νησιού.

Η Κέρκυρα έχει κατορθώσει να αποκτήσει αυτοτελή υπόσταση στη διεθνή τουριστική αγορά από τις αρχές της δεκαετίας του '60. Είναι μια από τις πρώτες περιοχές της Ελλάδας, που γνώρισαν τουριστική ανάπτυξη μαζί με την Κρήτη και τη Ρόδο. Αποτελεί ουσιαστικά τον πρώτο νησιώτικο προορισμό (εξαιρουμένων βέβαια της πολύ πιο εκτεταμένης Κρήτης και των Δωδεκανήσων), τόσο σε σχέση με τις ξενοδοχειακές κλίνες, όσο και με άλλους τουριστικούς δείκτες. Το 1930 καταφθάνουν στο νησί υδροπλάνα της AIRFRANCE και της IMPERIAL AIRWAYS, τα οποία έφεραν αεροπορικώς τους πρώτους ταξιδιώτες. Το 1935 φθάνουν μια φορά την εβδομάδα γερμανικά υπερωκεάνια με περιηγητές από όλο τον κόσμο. Το 1938 λειτουργεί η υπηρεσία της τουριστικής αστυνομίας και το 1950 ο νεότερος τουριστικός οδηγός για τη Κέρκυρα αναφέρει τρεις κατηγορίες ξενοδοχείων. Το 1952 χτίζεται το CorfuPalace και στο κανόνι το ΞΕΝΙΑ από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (Τσουμάνης 2009).

Η Κέρκυρα έγινε ένα από τα πιο κοσμοπολίτικα θέρετρα της Μεσογείου τη δεκαετία του '60 και η τουριστική της ανάπτυξη συνεχίστηκε αδιάκοπα και ανεξέλεγκτα μέχρι σήμερα δίνοντας ώθηση στην οικονομική και κοινωνική ζωή του νησιού αλλά και της Ελλάδος (ΕΟΤ). Το 1960 συνδέεται ακτοπλοϊκώς με το Μπρίντζι της Ιταλίας και έτσι διευκολύνονται οι αφίξεις τουριστών από την Ευρώπη. Το 1962 ο ΕΟΤ (Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού), ο οποίος λειτουργεί για πρώτη φορά για την εξυπηρέτηση των τουριστών, μισθώνει μέρος του ανακτόρου του Αχιλλείου για 20 χρόνια, για να λειτουργήσει ως το δεύτερο καζίνο της χώρας. Το 1964 λειτουργεί για έξι μήνες η σχολή ξεναγών, ώστε να καλυφθούν άμεσα οι ανάγκες της τοπικής τουριστικής αγοράς. Το 1969 ένας αρχιτέκτονας από τον Καναδά σχεδιάζει γήπεδο γκολφ 1000 στρεμάτων και το 1980 ο ΕΟΤ αναλαμβάνει την κατασκευή της Μαρίνας Γουβιών με δυνατότητα εξυπηρέτησης 500 σκαφών αναψυχής (Τσουμάνης 2009). Όλα αυτά είναι σοβαρές υποδομές, οι οποίες προσέλκυσαν τουρίστες υψηλού οικονομικού επιπέδου. Από την αρχή του 20^{ου} αιώνα μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Κέρκυρα ανταγωνιζόταν τη

Μαγιόρκα για τη θέση του πλέον προτιμώμενου Μεσογειακού θέρετρου για τις διακοπές της Ευρωπαϊκής elite (EOT).

Τα τελευταία 40 χρόνια, η έκρηξη του μαζικού τουρισμού αλλά και η ανάπτυξη αρκετών μορφών εναλλακτικού τουρισμού (πολιτιστικός, θρησκευτικός και αθλητικός), παράλληλα με τις φυσικές ομορφιές της και το ιστορικό της παρελθόν, διατηρούν την Κέρκυρα στις πρώτες θέσεις προτίμησης και παραμένει ένας από τους πιο δημοφιλείς ταξιδιωτικούς προορισμούς για εκατομμύρια ανθρώπους. Σήμερα η Κέρκυρα προσφέρει ένα πλήρες φάσμα υπηρεσιών, οι οποίες μπορούν να ικανοποιήσουν και τον πιο απαιτητικό επισκέπτη (EOT).

Το ξέσπασμα της πανδημίας της Covid-19 ήταν ένας παράγοντας που προκάλεσε έντονη κρίση στον εν λόγω κλάδο, όχι μόνο στην Κέρκυρα αλλά σε παγκόσμιο βεληνεκές. Λαμβάνοντας όμως υπόψιν τη σημασία του τουρισμού για την κερκυραϊκή και ελληνική οικονομία, είναι εύκολα αντιληπτή η ιδιαίτερη σημασία της αρνητικής επιρροής στην περίπτωση του τουρισμού.

3.2 Αχίλλειο και η Ιστορία του

Το Αχίλλειο (εικόνα 1) είναι μια από τις γνωστότερες βασιλικές επαύλεις της Ευρώπης. Είναι ένα μνημείο που αντιπροσωπεύει και εκφράζει τα ιδανικά της κοινωνίας και της εποχής κατά την οποία δημιουργήθηκε, όπως και των προσώπων που συνδέονται με αυτό. Αφηγείται με γλαφυρότητα την ιστορία του, λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν.

Εικόνα 1. Το Αχίλλειο. (Πηγή: <https://museumfinder.gr>)

Βρίσκεται στην περιοχή Γαστουρίου, περίπου 10 χλμ νοτιοδυτικά της πόλης της Κέρκυρας, σε κτήμα 81.600 τετραγωνικών μέτρων. Το συγκρότημα του Αχιλλείου έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και ιστορικού ενδιαφέροντος. Είναι τόσο σημαντικό από αρχιτεκτονικής και καλλιτεχνικής άποψης για την Ιστορία της Κέρκυρας, που θα μπορούσαμε να το αποκαλέσουμε Ιστορικό ταυτόσημο, δηλαδή, τουριστική περιοχή που είναι γνωστή παγκοσμίως λόγω ιστορικών γεγονότων που εκτυλίχθηκαν σ' αυτή ή σε συνάρτηση με αυτή και δείχνουν τον δρόμο για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της περιοχής (Χρηστάκης 2016).

Κτίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα από την Αυτοκράτειρα της Αυστρίας Ελισάβετ, γνωστή ως πριγκίπισσα Σίσσυ. Η αρχιτεκτονική μελέτη έγινε από τους Ιταλούς αρχιτέκτονες Raffaele Caritto και Antonio Landi, με επόπτη τον πρόξενο της Αυστρίας στην Κέρκυρα Alexander Warsseberg στην αρχή και μετά τον θάνατό του τον βαρόνο Von Bucowitz. Η ονομασία του Αχιλλείου οφείλεται στον θαυμασμό που έτρεφε η Αυτοκράτειρα για τον ήρωα του Τρωικού πολέμου Αχιλλέα, ο οποίος πίστευε ότι

«αντιπροσωπεύει την ελληνική ψυχή και την ανθρώπινη ομορφιά» (Μαστροπαύλος 2015). Η κατασκευή άρχισε το 1869 και περατώθηκε το 1892. Τότε το επισκέπτεται η Σίσσυ μαζί με τον κύριο Χρηστομάνο, φοιτητή που είχε προσλάβει ως δάσκαλο για τα ελληνικά της, και παραμένει σε αυτό για έξι χρόνια, από το 1892 έως το 1898. Μετά τη δολοφονία της στη Γενεύη τον Σεπτέμβριο του 1898, το Αχίλλειο το κληρονομεί η κόρη της Μαρία Βαλέρια, που δεν το κατοίκησε ποτέ. Έτσι το Αχίλλειο παραμένει κλειστό για εννέα χρόνια. Το 1905 ο Αυτοκράτορας της Γερμανίας Γουλιέλμος Β', γνωστός ως Κάιζερ, έρχεται στη Κέρκυρα και κατά την επίσκεψή του, γοητευμένος από το Αχίλλειο, αποφασίζει να το αγοράσει, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει ως θερινό Ανάκτορο. Κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο χρησιμοποιείται από τις συμμαχικές Δυνάμεις, ενώ στον Β' Παγκόσμιο χρησιμοποιείται από τις Δυνάμεις Κατοχής και κατεδαφίζεται το κεντρικό τμήμα της Γέφυρας, για να επιτραπεί η διόδος μεγάλων οχημάτων. Στο διάστημα του Μεσοπολέμου πολλά αντικείμενα και έπιπλα εκποιούνται από διάφορους εύπορους αγοραστές, ενώ ολόκληρη η Κέρκυρα έρχεται αντιμέτωπη με συλλήψεις και διώξεις για τις αντιμιλιταριστικές της δραστηριότητες (Corfu History 2017).

Φαίνεται λοιπόν πως τα σπουδαιότερα πολιτικά και καλλιτεχνικά γεγονότα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα άφησαν τα σημάδια τους στο μνημειώδες αυτό κτίριο, το οποίο με τη σειρά του μας αφηγείται την ιστορία της Κέρκυρας, της Ελλάδας και της Ευρώπης γενικότερα.

3.2.1 Αχίλλειο και Ρομαντισμός

Κατά τη διάρκεια κατασκευής του ανακτόρου, η πριγκίπισσα Σίσσυ φρόντισε ώστε να υπάρχει πλήθος αγαλμάτων που απεικονίζουν μορφές της Ελληνικής Μυθολογίας, τα οποία κοσμούν τον περιβάλλοντα χώρο και το εσωτερικό του Ανακτόρου. Από τη βίλα Borghese προέρχονται τα αγάλματα που κοσμούν την αυλή (Απόλλωνας, Τρεις Χάριτες και Εννέα Μούσες), (εικόνα 2) ενώ στους εσωτερικούς χώρους του Ανακτόρου υπάρχουν αξιόλογες τοιχογραφίες γνωστών καλλιτεχνών της εποχής.

Είναι η εποχή που το ρεύμα του Ρομαντισμού αγγίζει την ψυχή της πριγκίπισσας Σίσσυ που, κουρασμένη από τον άκαμπτο και ελεγχόμενο τρόπο ζωής στην αυλή των Αψβούργων, προσπαθεί να ανακαλύψει την ομορφιά του παρελθόντος μέσα από την αγάπη για τη φύση (είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το πρώτο της ταξίδι στην Κέρκυρα έγινε μετά τον θάνατο του παιδιού της, ενώ η εγκατάσταση στο νησί γίνεται σε περίοδο

πένθους). Η ομορφιά του ρομαντισμού που οραματίζεται ένα καταφύγιο στη φύση, σε συνδυασμό με τη μελαγχολία, ταιριάζουν με την ψυχολογία της πριγκίπισσας, η οποία αναθέτει την κατασκευή των περισσότερων ελαιογραφιών του κτιρίου σε Ιταλούς ρομαντικούς ζωγράφους. Η πριγκίπισσα Σίσσυ αγαπάει την Ιστορία, και ιδιαίτερα την Ελληνική, τη Φιλοσοφία και τη Λογοτεχνία. Λατρεύει όμως και την ποίηση και βρίσκει έμπνευση στην ποίηση του Χάινριχ Χάινε. Τον θαυμάζει τόσο, που

Εικόνα 2. «Οι Εννέα Μούσες» Τα μαρμάρινα αγάλματα των Μουσών στον κήπο του Αχιλλείου. (Πηγή: <https://www.mononews.gr>)

ονομάζει την ειδική κατασκευή για την ανάβαση από τη θάλασσα στο Ανάκτορο «Κλίμακα Χάινε» και τοποθετεί εκεί το άγαλμά του. Ο Χάινε είναι ένας ποιητής που έζησε σε μια περίπλοκη περίοδο, η οποία τον ανάγκασε να βρεθεί αντιμέτωπος με δύο ασύμφωνους κόσμους: αυτόν του φιλολογικού ρομαντισμού και εκείνον της σκληρής εκλογίκευσης, όπως επιβλήθηκε στην μετεπαναστατική Ευρώπη. Οι μελετητές του πιστεύουν πως κουβαλάει το δυσβάσταχτο βάρος του μεσαιωνικού παρελθόντος, αλλά κάνει μια ρομαντική στροφή προς την απλότητα και αυτό είναι που αντικατοπτρίζει την κοινωνική του συνείδηση, η οποία μορφοποιήθηκε από τις αλλαγές που έφερε η Γαλλική Επανάσταση (Σταμάτης 2008).

Μελετητές της Τέχνης (των εικαστικών και της μουσικής) μπορούν να θεωρήσουν το Αχιλλείο σημείο αναφοράς των μελετών τους, όχι σαν ένα ανάκτορο που αντιπροσωπεύει την ισχύ των ανθρώπων της βασιλικής τάξης, αλλά την αμφισβήτηση αυτής μέσα από την τέχνη (Stylianou-Lambert 2010). Στο Αχιλλείο ο επισκέπτης, ο φιλότεχνος ή ο μελετητής θα εντυπωσιαστεί, γιατί θα βρεθεί σε ένα περιβάλλον όπου το καλλιτεχνικό δημιούργημα συνάδει με την εποχή του. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει σε αυτό το σημείο για τον πίνακα του ζωγράφου Franz Match, «Ο θρίαμβος του Αχιλλέα» (εικόνα 3). Είναι μια μεγαλειώδης ελαιογραφία, που καλύπτει όλο τον τοίχο στο τέλος της σκάλας, και φαίνεται καλύτερα από τη μεγάλη σιδερένια πόρτα που βγάζει στο περιστύλιο και στους κήπους. Το έργο αποτελεί αυθεντική έκφραση του ρομαντισμού, καθώς ο ρομαντισμός στη ζωγραφική ταυτίζεται με μια εποχή πολιτικών και κοινωνικών ανακατατάξεων (Μερκούρης 2009). Στην Ιλιάδα, που κεντρικό θέμα έχει την οργή του Αχιλλέα εναντίον του Αγαμέμνονα, διότι του έκλεψε τη Βρυσίδα, ο γενναίότερος των Αχαιών αποφασίζει να απέχει από τις μάχες, αλλά ο Πάτροκλος, επιστήθιος φίλος του, πολεμάει αντί γι' αυτόν με την ασπίδα του. Ο Πάτροκλος σκοτώνεται από τον Έκτορα και ο Αχιλλέας εκδικείται. Ο πίνακας απεικονίζει ακριβώς αυτή τη στιγμή που θριαμβευτής ο Αχιλλέας κρατά το ακόντιο, την Ιωνική ασπίδα και την περικεφαλαία που ξαναπήρε από τον Έκτορα. Ο αμαξηλάτης Εύμηλος παρασύρει τα άλογα σε μια ξέφρενη κούρσα μπροστά από τις Σκαιές Πύλες της Τροίας, ενώ πίσω τους ακολουθούν οι πολεμιστές του οι Μυρμιδόνες (Έπεα Πτερόεντα 2012).

Δικαιολογημένα ο Κάιζερ, υποστηρικτής της δύναμης και της επιβολής, εντυπωσιάστηκε και ενέκρινε αυτόν τον πίνακα στο Αχιλλείο. Του διέφυγε, όμως, το γεγονός ότι το σώμα του Αχιλλέα δεν παρουσιάζεται στον πίνακα μυώδες και το πρόσωπό του είναι αγγελικό (σύμφωνα με επιθυμία της Ελισάβετ έπρεπε να τονιστεί η αγγελική, σχεδόν κοριτσίστικη ομορφιά, του τρομερού αυτού πολεμιστή, έτσι όπως αυτή τον αγαπούσε). Δεν ξέρουμε αν είναι αληθινή η φήμη ότι ο ζωγράφος αυτοκτόνησε όταν διαπίστωσε πως η κίνηση στον τροχό του άρματος δεν απεικονίζεται με ρεαλιστικό τρόπο και φαίνεται στατικό, αλλά σίγουρα συνάδει με τα κύρια χαρακτηριστικά του Ευρωπαϊκού Ρομαντισμού που, εκτός από την καταφυγή στο παρελθόν, είναι στενά συνδεδεμένος με το φορμαλιστικό κίνημα που εκφράζει πλήρως τη θέση σχετικά με την αξία ενός καλλιτεχνικού έργου (Βελούδης 1992).

Εικόνα 3. «Ο θρίαμβος του Αχιλλέα» 1892, Franz Matsch. (Πηγή: <https://www.tripadvisor.com.gr>)

Εικόνα 4. Εσωτερική σκάλα στο Αχίλλειον. (Πηγή: <https://www.tripadvisor.com.gr>)

3.2.2 Αχίλλειο και Νεοκλασικισμός

Η αρχιτεκτονική στο Αχίλλειο αποτελεί ένα συνοθύλευμα διαφόρων επάλληλων ρυθμών. Δωρικός στο ισόγειο, Ιωνικός στον Α' όροφο και Κορινθιακός στον Β' με ανάμιξη και άλλων αρχιτεκτονικών στοιχείων. Στο εσωτερικό του κτιρίου κυριαρχούν οι τοιχογραφίες και οι γύψινες διακοσμήσεις (εικόνα 4). Όσες τοιχογραφίες ανήκουν στην εποχή της πριγκίπισσας Σίσσυ είναι της ρομαντικής Ιταλικής Σχολής, ενώ οι διακοσμήσεις της εποχής του Κάιζερ έχουν πιο αυστηρή γεωμετρική μορφή. Το περιστύλιο των Μουσών αναπτύσσεται στην ανατολική όψη του Β' ορόφου του ανακτόρου και είναι Ιωνικού ρυθμού με 14 κίονες. Κατά μήκος του τοίχου του

περιστυλίου είναι τοποθετημένες 13 προτομές αρχαίων φιλοσόφων και σοφών σε γραμμική παράταξη (εικόνα 5), ενώ μπροστά από κάθε κίονα του περιστυλίου είναι τοποθετημένα ανά ένα αγάλματα των Μουσών. Στην οροφή και στον τοίχο του περιστυλίου υπήρχε αρχικά πλούσια διακόσμηση, η οποία καλύφθηκε με ενιαίο χρώμα κατά τις μετατροπές που έγιναν επί Κάιζερ. Μαρτυρία για το πώς ήταν το Αχίλλειο στην αρχική του μορφή, πριν τις μετατροπές του Κάιζερ, είναι το πόνημα του Χρηστομάνου (Το βιβλίο της Αυτοκράτειρας Ελισάβετ) (Historical Quest 2012).

Εικόνα 5. Το περιστύλιο με τις προτομές των αρχαίων φιλοσόφων παραταγμένες στον τοίχο. (Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/Αχίλλειο>)

Ο Κάιζερ ήταν ο τελευταίος Γερμανός αυτοκράτορας της Γερμανικής Αυτοκρατορίας και της Πρωσίας από το 1888 έως το 1918. Εξώθησε την Αυστρία σε πόλεμο κατά της Σερβίας, ο οποίος εξελίχτηκε στον περίφημο Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918) με όλες τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις να εισέρχονται σε κάποιες από τις δύο Συμμαχίες (Τριπλή Αντάντ- Κεντρικές Δυνάμεις). Ο Κάιζερ που θεωρούσε τον εαυτό του στρατιωτική ιδιοφυΐα, συνέβαλε στην ήττα της Γερμανίας, καθώς απέρριπτε συμβιβαστικές λύσεις. Πριν την ήττα, όμως, ήταν ιδιαίτερα έντονο το εθνικό αίσθημα στη μεσαία κοινωνική τάξη της χώρας, το οποίο ενισχυόταν από την πεποίθηση ότι η Γερμανία είχε αναδειχθεί σε παγκόσμια υπερδύναμη (Historical Quest 2012). Μέσα σε αυτό το αίσθημα έπρεπε ο

Κάιζερ να προσαρμόσει και την αισθητική της θερινής του κατοικίας με ένα αυστηρό νεοκλασικό ύφος. Άλλωστε ο νεοκλασικισμός είναι το κυρίαρχο ύφος σε όλη την Ευρώπη με ιδιαίτερη έμφαση στην Γερμανία, καθώς ο Λουδοβίκος ο Α΄, ο φίλαρχος και φιλέλληνας βασιλέας της Βαυαρίας, είχε μετατρέψει το Μόναχο σε «Αθήνα» και φιλοδοξούσε να ξαναδώσει στην πρωτεύουσα της νέας Ελλάδας το αρχαίο κλέος, ζωντανεύοντας στα κτίριά της τους αρχαίους ρυθμούς. Το ίδιο στυλ επικρατούσε και στην Κέρκυρα, αλλά ο Κάιζερ έπρεπε να αποβάλλει από το Αχιλλείο οποιοδήποτε αίσθημα ηττοπάθειας μπορεί να περιείχε το ρεύμα του Ρομαντισμού που είχε ενστερνιστεί η Σίσσυ. Διορίζει τον Ερνέστο Τσίλλερ, νεαρό αρχιτέκτονα από τη Σαξονία, να αναλάβει την ανακαίνιση.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ο νεοκλασικισμός χωρίστηκε σε δύο τάσεις, τον δομικό και τον ρομαντικό κλασικισμό. Δείγμα του πρώτου είναι οι μετατροπές και οι αλλαγές του Κάιζερ, ενώ δείγμα του δεύτερου είναι η αρχική αρχιτεκτονική του Αχιλλείου σύμφωνα με τις επιλογές της ρομαντικής πριγκίπισσας Σίσσυ. Στον δομικό κλασικισμό προκύπτουν οι γιγαντιαίες διαστάσεις, ενώ στον ρομαντικό κλασικισμό ο συνδυασμός αρχαίας Ελλάδας με την τρυφερότητα και ευαισθησία (Historical Quest 2012). Γενικά ο Κάιζερ ήταν ενθουσιασμένος με την ατμόσφαιρα της κλασικής αρχαιότητας που επικρατούσε και μετέτρεψε τις βασικές αρχές του Γερμανού ιστορικού και αρχαιολόγου Winckelmann, που συνέβαλλε αποφασιστικά στην άνοδο του νεοκλασικού κινήματος, σε μέσο εύρεσης ερείσματος για τη νικηφόρα πολεμική του πορεία στην Ευρώπη (Καλαντζής 2016). Επίσης, θεωρούσε επιτυχημένο το σύμβολο που διάλεξε η πριγκίπισσα Σίσσυ ως γενναίο ήρωα της μυθικής Ελλάδας (Corfu History 2017).

Το δάπεδο του περιστυλίου επί Κάιζερ πλακοστρώθηκε και έτσι παραμένει μέχρι σήμερα, κάτι που έγινε για λειτουργικούς λόγους, αλλά και γιατί οι γραμμικές διατάξεις αναδεικνύουν το μεγαλείο με ελληνικές καταβολές χωρίς τις ευαισθησίες ρομαντισμού. Στο πλαίσιο αυτό ο Κάιζερ αντικαθιστά τις γραφικές τοιχογραφίες με αυστηρή μονοχρωμία, ενώ θεωρεί πως ο «Θνήσκων Αχιλλέας» (εικόνα 6) του καλλιτέχνη, E. Gustav Hertel, πρέπει να επισκιαστεί από το ορειχάλκινο άγαλμα υπερφυσικού μεγέθους, τον «Αχιλλέα Νικώντα» (εικόνα 7) του Johannes Gotz. Σε αυτό τοποθετεί επιγραφή «ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΚΡΑΤΕΩΝ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΤΟΝΔΕ ΑΧΙΛΛΗΑ ΣΤΗΣΕΝ ΠΗΛΕΙΔΗΝ ΜΝΗΜΑ ΕΠΙΓΙΓΝΟΜΕΝΟΙΣ 1910 ΑΧΙΛΛΕΥΣ». Ο Κάιζερ σημειώνει στις Αναμνήσεις του: «Στη Μεγάλη ταράτσα του κήπου υψώνεται σήμερα χάλκινος ο κραταίος ήρωας της Ελλάδος του Ομήρου, ο ηγεμών των Μυρμιδόνων, αυτοδύναμος και υπερήφανος σε όλη τη νεανική

του δύναμη κι ομορφιά, σύμβολον του Οίκου μου και μνημείον της πανάρχαιας ιστορίας της χώρας» (Corfu History 2017).

Εικόνα 6. Ο «Θνήσκων Αχιλλέας» 1884, Gustav Herter.

(Πηγή: <https://www.flickr.com>)

Εικόνα 7. Ο «Αχιλλέας Νικών» του Johannes Gotz. Το μεγαλύτερο άγαλμα του Αχιλλείου (ύψος μαζί με τη βάση του και το ακόντιο τα 11,5 μ. και βάρος 4,5 τόνοι). Τα κομμάτια του Αχιλλέα έφθασαν στην Κέρκυρα το 1910.

(Πηγή: <http://thessgiatro.gr>)

Με αφορμή την ιστορία για το άγαλμα του Αχιλλέα οφείλουμε να αναφέρουμε πως ο Κάιζερ δεν έχει μεγάλες επαφές με τους Κερκυραίους, αλλά τους καλεί σε πανηγυρική γιορτή που οργανώνει για το απόκτημά του. Οι ντόπιοι δεν ξέρουν πώς να το υποδεχτούν. Πολλοί δεν αναγνωρίζουν το άγαλμα του Αχιλλέα και ο Κάιζερ τους καταλογίζει άγνοια για την ελληνική ιστορία. Οι περισσότερες γυναίκες όμως καταθέτουν λουλούδια, όπως θα έκαναν σε έναν ντόπιο άγιο, αναδεικνύοντας έτσι την θρησκευτική παράδοση του

τόπου (Corfu History 2017). Το περιστατικό με τα λουλούδια δείχνει ότι η θρησκευτικότητα είναι πολύ σημαντική για τους Κερκυραίους, όπως και η αγάπη των ντόπιων για τη πριγκίπισσα Σίσσυ είναι πιθανό να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι ήταν θρησκόληπτη (κάτι που φαίνεται από το καθολικό παρεκκλήσι (εικόνα 8) με το διάσημο πίνακα της Παναγίας του Franz Matsch και το βιβλίο με τις προσευχές που δώρισε ο Πάπας Πίος ο 9^{ος} στην Ελισάβετ) (Γρατσάνη 2012).

Εικόνα 8. Το καθολικό παρεκκλήσι της Αυτοκράτειρας Ελισάβετ. Αποτελεί ολόκληρο ένα έργο τέχνης με εντυπωσιακότερο σημείο την τοιχογραφία στο θολωτό, που απεικονίζει τη δίκη του Χριστού. (Πηγή: <https://www.travelstyle.gr>)

3.2.3 Αχίλλειο και Αστική τάξη

Η Κέρκυρα, και ειδικά το Αχίλλειο συνδέεται με τις βασιλικές οικογένειες της Ευρώπης και, ως εκ τούτου, με την αστική τάξη του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα. Δεν είναι τυχαίο πως η πρώτη φορά επίσκεψης της πριγκίπισσας Σίσσυ στην Κέρκυρα ήταν χάρη στην παραχώρηση της θαλαμηγού Victoria & Albert από τη βασίλισσα Βικτωρία της Αγγλίας το 1861, ενώ ο Κάιζερ επισκέπτεται την Κέρκυρα το 1905, μετά από επίσκεψη του βασιλιά Γεωργίου Α'. Η Κέρκυρα συγκέντρωνε το τουριστικό ενδιαφέρον ολόκληρης της

Ευρώπης. Ευγενείς από την Αυστρία, ποτισμένοι με το πάθος των Ομηρικών μελετών και ακολουθώντας το προηγούμενο της Αυτοκράτειρας Ελισάβετ, επισκέπτονται την Κέρκυρα για μεγάλα χρονικά διαστήματα και μαζί με αυτούς, Γάλλοι, Γερμανοί, Βέλγοι και Ιταλοί αριστοκράτες και μεγαλοαστοί, αποτελούσαν την πελατεία των πολυτελών ξενοδοχείων «Σαιν Ζωρζ» και «Μπέλα Βενέτσια». Το κλίμα, κατά συνέπεια, ήταν ευνοϊκό για μια επιχείρηση διεθνούς κλίμακας που στηριζόταν εις «ολίγον απ' όλα», όπως η Εταιρεία Θαλασσίων Λουτρών του Μόντε Κάρλο (Corfu Museum 2018). Όπως μας πληροφορεί ο ιατρός Hermann Weber, το νησί είχε γίνει γνωστό και ως θέρετρο υγείας μετά την επίσκεψη και παραμονή της αυτοκράτειρας Ελισάβετ της Αυστρίας στο Γαστούρι. Η έντονη παρουσία μεγαλοαστών στο νησί επιβεβαιώνεται και από τις διαφημίσεις ευρωπαϊκών λουτροπόλεων, που φιλοξενούσε ο κερκυραϊκός τύπος. Η έστω και προσωρινή εγκατάσταση αριστοκρατών σε διάφορα θέρετρα ενίσχυε τη φήμη των περιοχών και τελικά οδηγούσε σε αύξηση της επισκεψιμότητας (Corfu Museum 2018).

Είναι προφανές πως η φήμη της Κέρκυρας, μαζί με τον αρχιτεκτονικό και πολιτιστικό πλούτο της, προσέλκυσαν το ενδιαφέρον υποψήφιων επενδυτών, οι οποίοι οραματίζονταν την ανάπλαση του νησιού σε θέρετρο πολυτελείας (Στογιαννίδης 2015).

3.2.4 Το Καζίνο

Το θέμα δημιουργίας Καζίνο πρωτοεμφανίζεται τον Ιούλιο 1890 όταν η Εφημερίδα «Επόπτης» δημοσιεύει ένα άρθρο από την Κέρκυρα με τίτλο «Το Παικτείον και το Δημοτικόν Συμβούλιον». Η πρόταση έγινε προς τον Δήμο Κερκυραίων. Σύμφωνα με το άρθρο το Δημοτικό συμβούλιο αποφάσισε να δώσει την άδεια, με βάση την πρόταση του Γάλλου επιχειρηματία, αλλά με την προϋπόθεση να συμπεριληφθεί και ο όρος «τηρουμένων των διατάξεων των περί αστυνομικών και του ποινικού δικαίου διατάξεων». Την τροπολογία αυτή δε δέχτηκε ο Γάλλος επενδυτής (Corfu Museum 2018). Δέκα χρόνια αργότερα στις 28.2.1900, η εφημερίδα των Αθηνών «Άστυ» δημοσίευε άρθρο με τίτλο: «ΤΟ ΜΟΝΤΕ ΚΑΡΛΟ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑΝ Η ΑΓΟΡΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ ΣΧΕΔΙΟΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΑ ΕΠΙΤΥΧΕΙ». Σύμφωνα με το δημοσίευμα, η εταιρεία που έχει αναλάβει τη διαχείριση καταστημάτων-κέντρων διασκεδάσεως στο Μόντε Κάρλο αποφασίζει να τα μεταφέρει αλλού, καθώς η κυβέρνηση του Μονακό για την ανανέωση των προνομίων-αδειών λειτουργίας ζήτησε να της χορηγηθεί ετησίως η διπλάσια εισφορά (από 25 σε 50 εκατομμύρια φράγκα). Έτσι προτιμήθηκε η Κέρκυρα. Σε αυτό το άρθρο μπορεί να υπήρχαν κάποιες ανακρίβειες, αλλά το Αχιλλείο φαίνεται υποψήφιο ως

σανατόριο σε ένα συγκρότημα που θα περιελάμβανε καζίνο, ξενοδοχεία, ψυχαγωγικά κέντρα και θέατρα. Βέβαια, όπως αναφέρεται στο άρθρο, παρόμοιες προτάσεις είχαν διατυπωθεί και επί πρωθυπουργίας Τρικούπη, αλλά οι ηγέτες του Ελληνικού κράτους φαίνεται να φοβούνται την αποδοχή τέτοιων εγχειρημάτων από φόβο μήπως μεταβληθεί η Κέρκυρα σε 'χαρτοπαικτικόν κέντρον' (Corfu Museum 2018).

Μια δεύτερη εκδοχή της ίδιας πρότασης με τίτλο «Η σύστασις του χαρτοπαιγνίου εν Κέρκυρα» εμφανίζεται στην Εφημερίδα «Εμπρός» στις 26 Φεβρουαρίου του 1900. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, ο Ελβετός επιχειρηματίας Μαρκέζι επισκέφθηκε τον δήμαρχο Κέρκυρας Δ. Κόλλα, προτείνοντάς του να ιδρύσει санаτόριο στο νησί ως αντάλλαγμα για την άδεια ανέγερσης καζίνο. Η «Ακρόπολις» με δημοσίευμα της από 22 Ιανουαρίου 1902 γνωστοποιεί ότι συνεδρίασε το Δημοτικό Συμβούλιο και απεδέχθη την πρόταση της εταιρίας (Corfu Museum 2018).

Το 1962 γίνεται πραγματικότητα αυτό που φοβούνταν οι πνευματικοί άνθρωποι του 19^{ου} αιώνα. Το Αχίλλειο λειτουργεί ως Καζίνο και οφείλουμε να τονίσουμε ότι λειτούργησε με μεγάλο σεβασμό στο όνομα των πρώτων ιδιοκτητών και στην ιστορία του. Επιχειρείται γενική ανακαίνιση και ο πρόεδρος της γερμανικής εταιρείας που το ανέλαβε, Βαρώνος Hartman von Rhhtofen, συνέλεξε αντικείμενα προερχόμενα από το Αχίλλειο και τα μετέφερε πίσω. Με αυτά και με ό,τι διασώθηκε στο Αχίλλειο οι χώροι του ισογείου μετατράπηκαν σε μουσείο, ενώ οι δύο ανώτεροι όροφοι στέγασαν το Καζίνο της Κέρκυρας. Μετά τη λήξη της σύμβασης με τη Γερμανική Εταιρεία το 1982 περιέρχεται στον ΕΟΤ και συνεχίζει να λειτουργεί ως καζίνο. Το έτος 1992 το καζίνο μεταφέρεται στο Χίλτον και οι χώροι που το στεγάζουν παραμένουν χωρίς μόνιμη χρήση έως το 1994 που ανακαινίστηκε και φιλοξένησε τη Σύνοδο Κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Κέρκυρα τουριστικός οδηγός).

Εικόνα 9. Το καζίνο «Ρολίνα» στην Κέρκυρα. (Πηγή: <https://www.corfu-museum.gr>)

3.3 Το Αχίλλειο σήμερα

Εκτός από τις μετατροπές που επέφερε ο Κάιζερ και τις καταστροφές που προκάλεσαν οι λεηλασίες κατά τους δύο πολέμους, δεν υπάρχουν καταγεγραμμένες αναφορές για επεμβάσεις στο Ανάκτορο μέχρι το 1960. Όπως προαναφέρθηκε με την αλλαγή της χρήσης του κτιρίου και τη λειτουργία του ως καζίνο το 1962, επιχειρήθηκε μία γενική ανακαίνιση σε ό,τι αφορά το εσωτερικό του και το 1992, εκτελέστηκαν εκτεταμένες επισκευές αποκατάστασης μετά από μελέτη που εγκρίθηκε από το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων προκειμένου να φιλοξενηθεί στους χώρους του η σύνοδος Κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1994.

Σήμερα δυστυχώς παρουσιάζει φθορές σε αρκετά σημεία. Το μεγαλύτερο μέρος του, εκτός των εκθεσιακών χώρων, είναι εγκαταλελειμμένοι χώροι του πρώην καζίνο ή αποθήκες υλικού του καζίνο, χωρίς καμία λειτουργία ή χρησιμότητα. Και τούτο διότι οι χώροι του Ανακτόρου χρησιμοποιήθηκαν μόνον ευκαιριακά για να στεγάσουν διάφορες επίκαιρες δραστηριότητες (Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε., συναυλίες, κινηματογραφικές ταινίες), με εκ των ενόντων μετατροπές και προσαρμογές, που μάλλον επέτειναν την κατάσταση εγκατάλειψής του. Παρόλο που η επισκεψιμότητα του χώρου είναι πολύ

μεγάλη (ως και 4.500 άτομα ανά μέρα) κατά τις περιόδους αιχμής, η οικονομική απόδοση κατά επισκέπτη είναι ελάχιστη (μόνο το ποσόν του εισιτηρίου). Ο επισκέπτης σήμερα φεύγει δυσαρεστημένος από την περιήγησή του στους χώρους του Αχιλλείου, θεωρώντας ότι έχει δει και βιώσει πολύ λιγότερα από όσα προσδοκούσε (Σάλη 2012).

3.3.1 Υφισταμένες χρήσεις του Ανακτορικού συγκροτήματος

Τα κτήρια που αποτελούν τη βασική κτηριακή υποδομή του συγκροτήματος είναι: το Ανάκτορο, το κτήριο Θυρωρείου, το κτήριο Βαρώνου και το κτήριο Στρατώνων, ενώ υπάρχει ένα ακόμα κτήριο, δεξιά της εισόδου στην παραλία από την αποβάθρα που είχε απροσδιόριστη αρχική χρήση και σήμερα διασώζεται το ισόγειο μόνο, σε ερειπιώδη κατάσταση. Παρότι η αποκατάσταση των χώρων, η οποία έγινε το 1992-1994, είναι ικανοποιητική, από τα τέσσερα κτήρια του Ανακτορικού συγκροτήματος σήμερα λειτουργεί μόνο το Ανάκτορο και βασικά μόνον το ισόγειο ως μουσείο με αναμειγμένα τα προσωπικά αντικείμενα της Αυτοκράτειρας Ελισάβετ και του Αυτοκράτορα της Γερμανίας Γουλιέλμου Β΄. Ο ημιόροφος παραμένει εντελώς αχρησιμοποίητος και στον Α΄ όροφο στεγάζονται σε ορισμένους χώρους γραφεία διοίκησης, ενώ οι λοιποί άρτια αποκατεστημένοι χώροι δεν χρησιμοποιούνται. Στον Β΄ όροφο περιστασιακά λειτουργεί για διάφορες εκδηλώσεις η μεγάλη αίθουσα και τα κτίρια του Βαρώνου και Στρατώνων μένουν εντελώς αχρησιμοποίητα παρ' όλες τις δαπανηρές προσπάθειες αποκατάστασής τους στο παρελθόν. Τέλος το κτήριο του Θυρωρείου στεγάζει σε τμήμα του ανώτερου ορόφου το εκδοτήριο εισιτηρίων (Σάλη 2012).

3.3.2 Το Μουσείο

- **Ισόγειο**

Η κύρια χρήση του Ανακτόρου είναι αποκλειστικά μουσειακή. Απουσιάζουν όμως από το Αχιλλείο δραστηριότητες οι οποίες να υποστηρίζουν τη μουσειακή λειτουργία του, νοούμενης διεθνώς ως ανταποδοτικές χρήσεις, καθιστώντας την περιήγηση στους χώρους του πτωχή και ανεπαρκή.

Όπως προαναφέρθηκε μόνο το ισόγειο είναι ανοικτό στο κοινό (εικόνα 10), ενώ οι δύο ανώτεροι όροφοι κατά βάση παραμένουν απρόσιτοι. Οι επισκέπτες συνωστίζονται μπροστά στο μνημειώδες κλιμακοστάσιο που οδηγεί στους ορόφους και αυτό από μόνο του αποτελεί το κύριο έκθεμα. Στο τέλος της σκάλας με τα ορειχάλκινα κιγκλιδώματα

υπάρχει η μεγαλειώδης ελαιογραφία, έργο του Franz Matsch (για την οποία έγινε αναφορά στην υποενότητα 3.2.1). Στον χώρο της εισόδου συναντάμε αγάλματα, προτομές φιλοσόφων, ένα πορτραίτο της πριγκίπισσας Σίσσυ στα δεξιά και ένα μαρμάρινο τζάκι στα αριστερά. Τα λιγοστά εκθέματα του μουσείου είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις δύο σημαντικές προσωπικότητες, της Σίσσυς και του Καίζερ. Ντοκουμέντα όπως φωτογραφίες, πίνακες, κοσμήματα, η σέλα του αυτοκράτορα της Γερμανίας και η μινιατούρα της θαλαμηγού του είναι κάποια από αυτά. Τέλος το καθολικό παρεκκλήσι της Αυτοκράτειρας Ελισάβετ με τον πίνακα της Παναγίας, έργο του Franz Matsch, και δύο αγάλματα δεξιά της Παναγίας και αριστερά του Χριστού, η Αγία τράπεζα, το βιβλίο με τις προσευχές και τα άμφια που δώρισε ο Πάπας Πίος ο Θ΄ στην Αυτοκράτειρα Ελισάβετ (Σάλη 2012).

Εικόνα 10. Εσωτερικό του Ανακτόρου. (Πηγή: <https://www.corfu-kerkyra.eu>)

Η κίνηση των επισκεπτών στους εκθεσιακούς χώρους πραγματοποιείται κατά τρόπο τυχαίο και δεν υπάρχει ξενάγηση και πωλητήριο αναμνηστικών ειδών. Επίσης, απουσιάζουν τα WC για ΑΜΕΑ.

- **Εξωτερικοί χώροι**

Όπως έχει προαναφερθεί, το περιστύλιο των Μουσών αναπτύσσεται στην Ανατολική όψη του Β' ορόφου του Ανακτόρου και είναι Ιωνικού ρυθμού με 14 κίονες. Κατά μήκος του τοίχου του περιστυλίου είναι τοποθετημένες 13 προτομές αρχαίων φιλοσόφων και σοφών σε γραμμική παράταξη. Ανατολικά μπροστά από το περιστύλιο εκτείνεται η αυλή

των Μουσών. Ο Βόρειος κήπος του Ανακτόρου αποτελεί συνέχεια της αυλής των Μουσών και αναπτύσσεται κλιμακωτά σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο υπάρχει η ημικυκλική σκάλα που πλαισιώνεται από δύο μπρούτζινα αγάλματα παλαιστών. Στο επίπεδο αυτό δεσπόζει το άγαλμα του «Αχιλλέα θήσκοντος», που φιλοτέχνησε ο γλύπτης E. Gustav Herter. Στο δεύτερο επίπεδο οδηγούν δύο μαρμάρινες κλίμακες διατεταγμένες ένθεν και ένθεν μιας παραλληλόγραμμης εξέδρας. Στο επίπεδο αυτό είναι το υπερφυσικού μεγέθους ορειχάλκινο άγαλμα του «Νικώντας Αχιλλέα», το οποίο τοποθετήθηκε από τον Κάιζερ. Τέλος, οι κήποι και το δάσος του Αχιλλείου αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του όλου συγκροτήματος. Το δάσος καλύπτει την Ανατολική πλαγιά του λόφου και κατηφορίζει μέχρι τη θάλασσα. Σήμερα, όμως, βρίσκεται σε πλήρη εγκατάλειψη, χωρίς καμία δασοπονική και αρδευτική φροντίδα. Αντίθετως η αποβάθρα, που κατασκευάστηκε μαζί με το ανάκτορο, διατηρείται σε ικανοποιητική κατάσταση. Μάλιστα, στην απόληξή της προς τη θάλασσα κοσμείται με δύο αγάλματα δελφινιών, ενώ στην άκρη της βρίσκεται η γέφυρα Κάιζερ. Τέλος, από το κτήριο του βαρώνου, και συγκεκριμένα από τη βόρεια αυλή, ξεκινάει και το μονοπάτι όπου βρίσκεται η περίφημη κλίμακα Heine (Σάλη 2012).

Σήμερα στο Μουσείο λαμβάνουν χώρα εργασίες αποκατάστασης του εμβληματικού αυτού Μνημείου, στο πλαίσιο της υλοποίησης του έργου με τίτλο «Αποκατάσταση και ανάδειξη του συγκροτήματος του «Αχιλλείου» στην Κέρκυρα (Β' Φάση)». Το έργο αυτό υλοποιείται από την Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου Α.Ε. (ΕΤΑΔ Α.Ε.) με χρηματοδότηση του ΕΣΠΑ και σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων. Η αποπεράτωση του σημαντικού αυτού έργου θα αναδείξει πλήρως το συγκρότημα του Αχιλλείου ως κέντρο πολιτιστικού ενδιαφέροντος για την Κέρκυρα και την Ελλάδα συνολικά, επαναφέροντας το εμβληματικό αυτό Μνημείο στη θέση που του αρμόζει, σύμφωνα με την πλούσια ιστορία του και τη σπουδαία πολιτιστική του κληρονομιάς. Στόχος της (ΕΤΑΔ Α.Ε.), διαχειρίστριας εταιρείας του Μουσείου, είναι να συνεχίσει να αναβαθμίζει και να καθιερώνει το Αχιλλείο ως ένα σύγχρονο μουσείο, που θα λειτουργεί ως σημαντικός πόλος πολιτισμού και τουρισμού με πολλαπλά οφέλη τόσο για την τοπική κοινωνία της Κέρκυρας αλλά και συνολικά για την χώρα (Corfutvnews.gr 2021). (Με βάση την παραπάνω ανακοίνωση της ΕΤΑΔ Α.Ε, διαπιστώνεται ότι ο σκοπός και τα διερευνητικά ερωτήματα της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής συμπίπτουν με τους στόχους της ΕΤΑΔ Α.Ε.).

Επίσης στο πλαίσιο της νέας πραγματικότητας που έχει επιφέρει η πανδημία αλλά και η σύγχρονη λειτουργία των μουσείων, η ΕΤΑΔ Α.Ε. υιοθετεί σύγχρονες διεθνείς πρακτικές προβολής και ανάδειξης των πολιτιστικών χώρων, προσφέροντας τόσο στους Έλληνες όσο και σε κάθε χρήστη από οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη την ευκαιρία να βιώσει μια ολοκληρωμένη ψηφιακή εμπειρία περιήγησης και ξενάγησης με την εφαρμογή των 3D Virtual Tours, της τρισδιάστατης εικονικής περιήγησης. Με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και πρακτικών ανοίγονται νέοι δρόμοι τόσο στην ανάδειξη του μουσείου όσο και στην ενίσχυση της εμπειρίας του επισκέπτη και φυσικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Κεφάλαιο 4

Μεθοδολογία της έρευνας

4.1 Μεθοδολογικό πλαίσιο

Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής είναι η ανάδειξη και ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού στην Κέρκυρα ως μιας ποιοτικής επιλογής απέναντι στον μαζικό τουρισμό.

Επιμέρους στόχοι της μεταπτυχιακής διατριβής είναι α) να διερευνήσει το επίπεδο επαναπροσδιορισμού του τουρισμού της Κέρκυρας, β) να διερευνήσει τα σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη του πολιτιστικού τουρισμού για το νησί, γ) να εξετάσει τις δυνατότητες σύνδεσης του Αχιλλείου με την ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού και δ) να εξετάσει την πιθανή συμβολή του Αχιλλείου στην τοπική και τουριστική ανάπτυξη του νησιού.

Το μεθοδολογικό πλαίσιο που ακολουθήθηκε για τη διερεύνηση της στάσης των κατοίκων της Κέρκυρας σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν περιγράφεται ακολούθως:

Αφού διαμορφώθηκαν τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα/στόχοι προς διερεύνηση που αναφέρθηκαν, διαμορφώθηκαν κατηγορίες ερωτήσεων καθώς και επιμέρους άξονες διερεύνησης. Διαμορφώθηκε ερωτηματολόγιο (το οποίο είναι διαθέσιμο στο παράρτημα Α), με σκοπό να παρέχει ποσοτικά στοιχεία για τα ερευνητικά ερωτήματα, ώστε να αποτυπωθεί η στάση των κατοίκων της Κέρκυρας. Στον Πίνακα 1 που ακολουθεί

παρατίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα και οι κατηγορίες ερωτήσεων όπως διαμορφώθηκαν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της παρούσας έρευνας.

α/α	ΣΤΟΧΟΙ ΠΡΟΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
1	Επαναπροσδιορισμός του τουρισμού της Κέρκυρας	Προσδιορισμός πληροφοριών	5,6,9,10
2	Τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη του πολιτιστικού τουρισμού	Αναζήτηση και ανάκτηση πληροφοριών	7,8,11,12
3	Σύνδεσης του Αχιλλείου με την ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού	Αναζήτηση και ανάκτηση πληροφοριών	14,16,17
4	Η συμβολή του Αχιλλείου στην τοπική και τουριστική ανάπτυξη του νησιού	Αξιολόγηση και ανάκτηση πληροφοριών	13,15

Πίνακας 1. Τα ερευνητικά ερωτήματα και οι κατηγορίες ερωτήσεων

4.2 Δείγμα έρευνας

Επιλέχθηκε η δειγματοληπτική έρευνα με ερωτηματολόγια και στατιστικές μεθόδους ανάλυσης, καθώς θεωρείται μια από τις πιο διαδεδομένες μορφές εμπειρικής έρευνας, η οποία παράλληλα ανταποκρίνεται στους στόχους της μεταπτυχιακής διατριβής, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα τυποποίησης των συλλεγόμενων στοιχείων, προσεγγίζει ενδεικτικό δείγμα του πληθυσμού και παρέχει επιδεκτικότητα των στοιχείων σε στατιστικές μεθόδους ανάλυσης για την ανάδειξη γενικών τάσεων (Κυριαζή 1999).

Από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) προκύπτει ότι το 2018 ο συνολικός πληθυσμός στον δήμο της Κέρκυρας ήταν 39.387 και στην πρωτεύουσα όπου έγινε η δειγματοληπτική έρευνα με ερωτηματολόγια, ήταν 28.185. Με βάση τα παραπάνω πληθυσμιακά στοιχεία (δεν υπάρχουν νεότερα) το ποσοστό αντρών/γυναικών στον δήμο είναι 47%/53% και στην πρωτεύουσα δεν διαφοροποιούνται σημαντικά.

Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε στους κατοίκους του νησιού (με άμεση παράδοση παραλαβή) στο διάστημα Απριλίου-Μαΐου του 2021. Η έρευνα κρίθηκε σκόπιμο να περιοριστεί στον Δήμο Κέρκυρας καθώς εκεί βρίσκεται το Αχίλλειο. Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε 100 μόνιμους κατοίκους της Κέρκυρας, άντρες και γυναίκες που ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα 18-65 ετών. Οι 100 ερωτηθέντες που πήραν μέρος στην παρούσα έρευνα αποτελούν μη αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού του δήμου. Ο κύριος λόγος του μικρού δείγματος ήταν οι εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες που επικρατούσαν λόγω της πανδημίας. Η επιλογή να μοιραστούν τα ερωτηματολόγια στους κεντρικούς δρόμους της Κέρκυρας ήταν γιατί δεν υπήρχε η δυνατότητα να σταλούν ταχυδρομικά ή με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Χρησιμοποιήθηκε η τυχαία μέθοδος δειγματοληψίας και οι περιορισμοί που τέθηκαν ως προς το δείγμα ήταν α) οι ερωτώμενοι να ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 18-65 ετών, να ανήκουν δηλαδή στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό και β) να είναι μόνιμοι κάτοικοι της Κέρκυρας. Κατά τη διαδικασία παράδοσης και παραλαβής τηρήθηκαν όλα τα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας κατά της διασποράς της COVID-19. Επιπλέον κατά την παράδοση των ερωτηματολογίων δόθηκαν προφορικά οι απαραίτητες διευκρινίσεις για τη σωστή και ολοκληρωμένη συμπλήρωσή τους.

4.3 Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων στην έρευνα

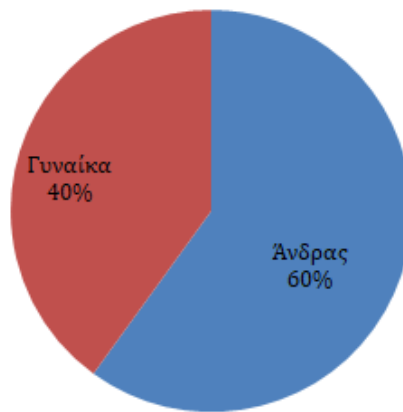
Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι 100 μόνιμοι κάτοικοι της Κέρκυρας, άντρες και γυναίκες που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 18-65 ετών.

Οι ερωτήσεις 1-4 αφορούν σε δημοσιογραφικά και κοινωνικά-οικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων της Κέρκυρας (φύλο, ηλικία, επαγγελματική δραστηριότητα, εισόδημα που σχετίζεται με τον πολιτιστικό τουρισμό).

- **Ως προς το φύλο**

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων ήταν άντρες κατά 60% και γυναίκες κατά 40%.

Επομένως αντιπροσωπεύονται εξίσου και τα δυο φύλα (διάγραμμα 1).

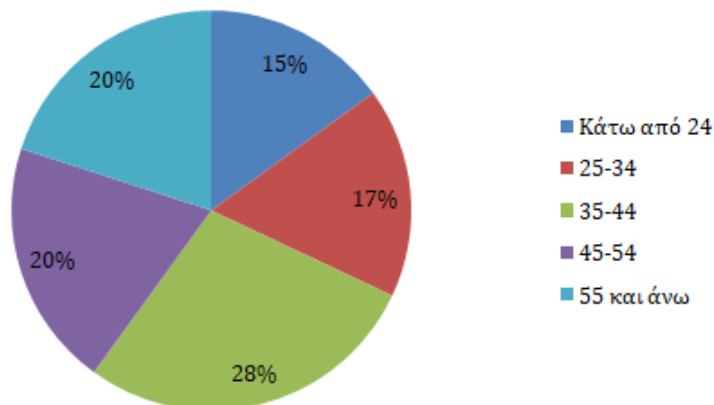

Διάγραμμα 1. Το προφίλ του δείγματος ως προς το φύλο.

- **Ως προς την ηλικία**

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 35-44 κατά 28% και ακολουθούν οι ηλικίες 45-54 και 55 και άνω κατά 20%, οι ηλικίες 25-34 κατά 17%, ενώ με μικρή διάφορα έρχονται οι ηλικίες κάτω από 24 κατά 15% (διάγραμμα 2).

Επομένως, αντιπροσωπεύονται εξίσου όλες οι ηλικιακές ομάδες, με την πλειονότητα να ανήκει στις ηλικίες 35-44.

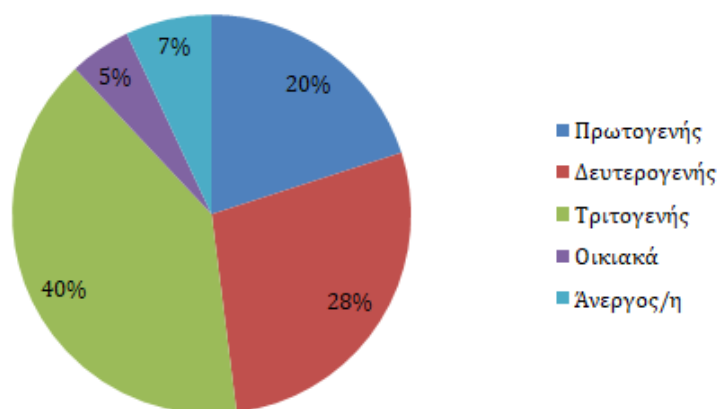

Διάγραμμα 2. Το προφίλ του δείγματος ως προς την ηλικία.

- **Ως προς τον τομέα απασχόλησης & το μέρος του εισοδήματος που προέρχεται από δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό**

Μέσω των ερωτήσεων 3 και 4 του ερωτηματολογίου επιδιώκεται να γίνει συσχέτιση με το θέμα του τουρισμού. Αναφορικά με τον τομέα απασχόλησης η πλειονότητα των

εργαζόμενων του δείγματος (40%) απασχολείται στον τριτογενή τομέα (υπηρεσίες, μεταφορές, τουρισμό, εμπόριο). Ένα ποσοστό 28% απασχολείται στον δευτερογενή τομέα (βιοτεχνία, βιομηχανία) και ένα 20% στον πρωτογενή (αγροτικές ασχολίες, κτηνοτροφία, αλιεία). Τέλος, ένα ποσοστό της τάξης του 7% είναι άνεργοι και το 5% ασχολείται με τα οικιακά (διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3. Το προφίλ του δείγματος ως προς τον τομέα απασχόλησης.

Αναφορικά με το αν ολόκληρο ή μέρος του εισοδήματός τους σχετίζεται με τον τουρισμό, 70% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι ολόκληρο ή μέρος του εισοδήματός του προέρχεται από δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό. Συγκεκριμένα το 40% δήλωσε ότι το 100% του εισοδήματός του σχετίζεται με τον τουρισμό. Για το 25% το εισόδημα που σχετίζεται με τον τουρισμό αντιστοιχεί στο 40-60% του συνολικού εισοδήματος και μόλις το 5% δήλωσε ότι συμπληρώνει το εισόδημά του κατά περίπου 15% από αυτές τις πηγές.

Επομένως για το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων ολόκληρο ή μέρος του εισοδήματός τους προέρχεται από δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό.

4.4 Ερωτηματολόγιο

Για την εξυπηρέτηση των αναγκών της έρευνας διαμορφώθηκε ερωτηματολόγιο για τη συλλογή πρωτογενών στοιχείων. Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε 100 Κερκυραίους, προκρινόμενοι να διερευνηθεί η στάση τους σχετικά με τον επαναπροσδιορισμό του τουρισμού της Κέρκυρας, τα σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη του πολιτιστικού τουρισμού για το νησί όπως και την συμβολή του Αχιλλείου στην τοπική και

τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει δεκαεφτά κλειστού τύπου ερωτήσεις με γραπτές διευκρινίσεις των σημείων που είναι πιθανό να παρερμηνευτούν. Οι ερωτήσεις αναφέρονται στα κοινωνικά, οικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων, στον πολιτιστικό τουρισμό και στην πολιτιστική κληρονομιά της Κέρκυρας, στην ανταπόκριση των κατοίκων στις δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού και στη συμβολή του Αχιλλείου στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη. Ο λόγος που επιλέχθηκαν κλειστού τύπου ερωτήσεις είναι γιατί ανταποκρίνονται στις ανάγκες της έρευνας και διευκολύνουν τη συλλογή των αποτελεσμάτων. Επιπρόσθετα, το ερωτηματολόγιο δεν γίνεται κουραστικό για τον ερωτώμενο και απαιτείται λιγότερος χρόνος για τη συμπλήρωσή του.

Το εισαγωγικό σημείωμα στο ερωτηματολόγιο απευθύνεται προς τους συμμετέχοντες και σκοπό έχει να αυξήσει το ενδιαφέρον τους για την έρευνα. Περιγράφει τον γενικό σκοπό της έρευνας και εξηγεί στους συμμετέχοντες τη σημασία της συμμετοχής τους, διαβεβαιώνοντάς τους ότι τα προσωπικά τους δεδομένα δε θα χρησιμοποιηθούν παρά μόνον για τους σκοπούς της έρευνας. Οι τύποι ερωτήσεων που επιλέχθηκαν είναι: α. διχοτομικές ερωτήσεις που επιτρέπουν στον ερωτώμενο να επιλέξει μόνο μία από τις δύο απαντήσεις που δίνονται β. ερωτήσεις βαθμολόγησης όπου ο ερωτώμενος μπορεί να επιλέξει μια από τις υπάρχουσες κατηγορίες (Καθόλου /Ελάχιστα /Μέτρια /Πολύ /Πάρα πολύ) γ. ερωτήσεις όπου χρησιμοποιήθηκε η πεντάβαθμη κλίμακα Likert με το «1» να αντιστοιχεί στο «Διαφωνώ απόλυτα», το «2» στο «Διαφωνώ», το «3» στο Ουδέτερος/η», το «4» στο «Συμφωνώ» και το «5» στην πιο υψηλή τιμή «Συμφωνώ απόλυτα», προκειμένου να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με τις προτάσεις του ερωτηματολογίου και δ. ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, σε ορισμένες από τις οποίες παρεχόταν στους ερωτώμενους η δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μία απαντήσεις (Μακράκης 1997). Οι ερωτήσεις είναι συγκεντρωμένες σε ενότητες που αναφέρονται στο ίδιο θέμα και οι ερωτήσεις γενικού τύπου προηγούνται των ειδικών. Έτσι το ερωτηματολόγιο αποτελείται από πέντε ενότητες. Η πρώτη ενότητα (ερωτήσεις 1-4) αφορά σε δημογραφικά και κοινωνικά-οικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων της Κέρκυρας (φύλο, ηλικία, επαγγελματική δραστηριότητα, εισόδημα που σχετίζεται με τον πολιτιστικό τουρισμό). Η δεύτερη ενότητα (ερωτήσεις 5,6,9,10) αφορά στον τουρισμό, σε πολιτιστικά στοιχεία της Κέρκυρας, σε προωθητικές ενέργειες ανάδειξης των μνημείων του τόπου, σε στοιχεία

σχετικά με τον τουρισμό και σε μορφές εναλλακτικού τουρισμού που μπορούν να βρουν εφαρμογή στην Κέρκυρα. Η τρίτη ενότητα (ερωτήσεις 7,8,11,12) αφορά στη σημασία του πολιτιστικού τουρισμού για τους ερωτηθέντες, στα οφέλη που μπορεί να επιφέρει στην περιοχή και στη βοήθεια που μπορεί να προσφέρει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής. Η τετάρτη ενότητα (ερωτήσεις 14,16,17) αφορά στο Αχίλλειο, στην προσέλκυση τουριστών και στην πιθανή λειτουργία καζίνο. Η πέμπτη ενότητα: οι ερωτήσεις 13,15 αφορούν στο Αχίλλειο, αν το έχουν επισκεφτεί οι ερωτηθέντες και ποιες δράσεις γνωρίζουν για την τουριστική του προβολή.

4.5 Επεξεργασία του ερωτηματολογίου

Η επεξεργασία των ερωτηματολογίων έγινε με το στατιστικό πρόγραμμα Statistical Package for Social Sciences (SPSS v. 17.0 for Windows). Οι απαντήσεις που δόθηκαν σε κάθε ερώτηση κωδικοποιήθηκαν και καταγράφηκαν στο SPSS και ακολούθησε η επεξεργασία των δεδομένων. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται με γραφική απεικόνιση με διαγράμματα που έγινε με το πρόγραμμα Microsoft Excel.

Κεφάλαιο 5

Αποτελέσματα της έρευνας

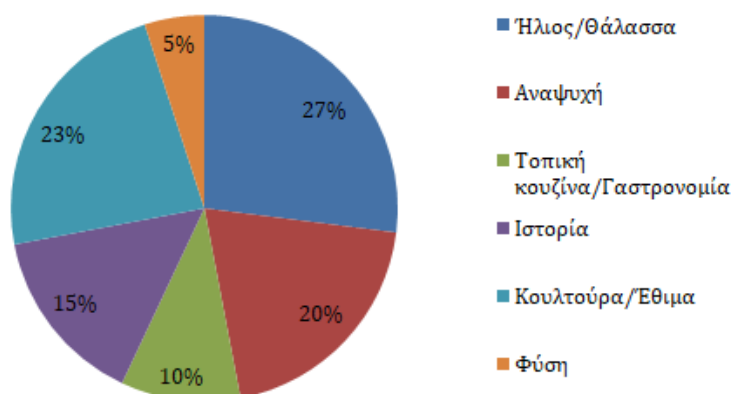
Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται και σχολιάζονται τα αποτελέσματα των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου.

5.1 Στοιχεία που αφορούν στον Τουρισμό

Οι ερωτήσεις 5,6,9,10 αφορούν στον τουρισμό, σε πολιτιστικά στοιχεία της Κέρκυρας, σε προωθητικές ενέργειες ανάδειξης των μνημείων του τόπου, σε στοιχεία σχετικά με τον τουρισμό και σε μορφές εναλλακτικού τουρισμού που μπορούν να βρουν εφαρμογή στην Κέρκυρα.

Η ερώτηση 5 («Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο επισκέπτονται οι τουρίστες την Κέρκυρα;») τέθηκε προκειμένου να εκτιμηθεί η άποψη των κατοίκων σχετικά με το ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο επισκέπτονται οι τουρίστες την Κέρκυρα. Οι ερωτηθέντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν μόνο μία απάντηση. Ως σημαντικότερο λόγο θεωρούν τον Ήλιο και τη Θάλασσα με ποσοστό 27%. Ακολουθούν Κουλτούρα/Έθιμα με ποσοστό 23% και η Αναψυχή με ποσοστό 20%, στη συνέχεια η Ιστορία με ποσοστό 15% και η Τοπική κουζίνα/Γαστρονομία με ποσοστό 10%. Το χαμηλότερο ποσοστό 5% έχει η Φύση. (Διάγραμμα 4) Επίσης, να σημειωθεί ότι δεν καταγράφηκε κανένας άλλος λόγος από τους ερωτηθέντες, παρόλο που τους δόθηκε η δυνατότητα καταγραφής ενός άλλου λόγου, πέρα από τους προτεινόμενους, μέσω της επιλογής «Άλλα (παρακαλώ προσδιορίστε)».

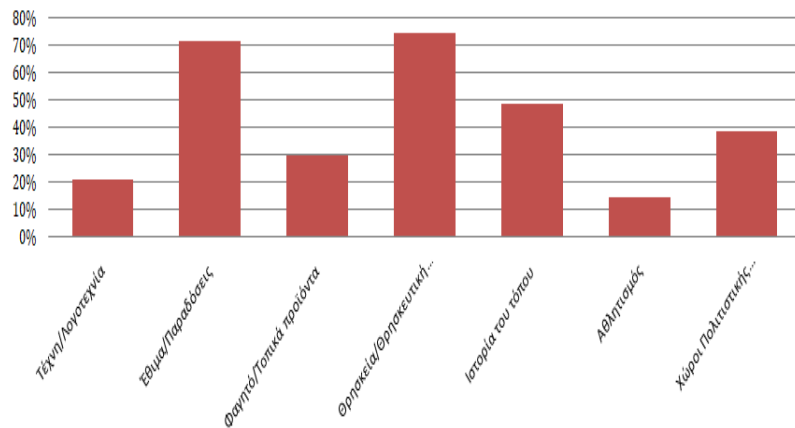
Συμπέρασμα: Οι ερωτηθέντες στην πλειοψηφία τους θεωρούν ότι ο Ήλιος και η Θάλασσα είναι ο σημαντικότερος λόγος για να επισκεφθούν οι τουρίστες την Κέρκυρα.

Διάγραμμα 4. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 5 («Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο επισκέπτονται οι τουρίστες την Κέρκυρα;»).

Στην ερώτηση 6 («Ποια πολιτιστικά στοιχεία της Κέρκυρας πιστεύετε ότι ελκύουν περισσότερο τουρίστες;») δόθηκε στους ερωτηθέντες μια λίστα με 7 αντιπροσωπευτικά πολιτιστικά στοιχεία, προκειμένου να διερευνηθεί κατά πόσο πιστεύουν ότι αυτά ελκύουν περισσότερους τουρίστες. Οι ερωτηθέντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν μία ή περισσότερες απαντήσεις. Τα κυριότερα στοιχεία που πιστεύουν οι κάτοικοι της Κέρκυρας ότι έλκουν τους τουρίστες είναι η Θρησκεία και θρησκευτική αρχιτεκτονική και τα Έθιμα /Παραδόσεις με ποσοστό 75% και 72% αντίστοιχα. Η Ιστορία του τόπου έλαβε ποσοστό 49% και οι Χώροι Πολιτιστικής Κληρονομιάς 39%. Ακολουθούν το Φαγητό/Τοπικά προϊόντα, η Τέχνη/Λογοτεχνία και ο Αθλητισμός με ποσοστό 30%, 21% και 15% αντίστοιχα (Διάγραμμα 5).

Συμπέρασμα: Οι ερωτηθέντες στην πλειοψηφία τους πιστεύουν ότι τα πολιτιστικά στοιχεία της Κέρκυρας που έλκουν περισσότερο τουρίστες είναι η Θρησκεία και η θρησκευτική αρχιτεκτονική.

Διάγραμμα 5. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 6 («Ποια πολιτιστικά στοιχεία της Κέρκυρας πιστεύετε ότι ελκύουν περισσότερο τουρίστες;»). Τα ποσοστά δεν αθροίζουν στο 100%, γιατί οι ερωτηθέντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μία απαντήσεις.

Στην ερώτηση 9 («Σημειώστε για κάθε μια από τις παρακάτω προωθητικές ενέργειες, σε ποιον βαθμό θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας.») δόθηκε στους ερωτηθέντες μια σειρά από 5 προτεινόμενες προωθητικές ενέργειες και τους ζητήθηκε να αξιολογήσουν σε ποιον βαθμό κάθε μία από αυτές μπορεί να συμβάλει στην ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας. Οι απαντήσεις ήταν σε 5-βάθμια κλίμακα Likert με δείκτες 1. «Διαφωνώ απόλυτα», 2. «Διαφωνώ», 3. «Ουδέτερος/η», 4. «Συμφωνώ» και 5. «Συμφωνώ απόλυτα». Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 100% των συμμετεχόντων στην έρευνα συμφωνούν απόλυτα ότι η δημιουργία ιστοσελίδας και γενικότερα η χρήση νέων τεχνολογιών όπως και η ανάπτυξη συνεργασίας με φορείς σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο μπορεί να συμβάλλουν στην ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη συμβολή της ενίσχυσης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (πολιτιστικός, συνεδριακός, εκπαιδευτικός) είναι 92%, ενώ ως προς τη σημασία της χάραξης πολιτιστικών διαδρόμων και της οργάνωσης συνεδρίων οι ερωτηθέντες δεν ήταν και τόσο σίγουροι. Η κατανομή των απαντήσεων στην ερώτηση αυτή φαίνεται αναλυτικά στον Πίνακα 2.

Συμπέρασμα: Όλοι οι ερωτηθέντες σε αυτή την ερώτηση συμφώνησαν απόλυτα ότι οι προωθητικές ενέργειες όπως η δημιουργία ιστοσελίδας, γενικότερα η χρήση νέων τεχνολογιών και η ανάπτυξη συνεργασίας με φορείς σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο μπορούν να συμβάλλουν στην ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας. Ακολούθως σχεδόν όλοι συμφώνησαν απόλυτα ότι η ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού

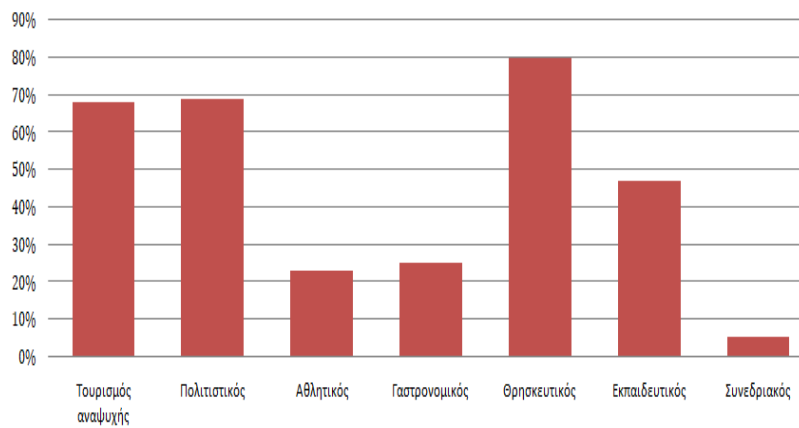
(πολιτιστικός, συνεδριακός, εκπαιδευτικός) μπορεί να συμβάλλει στην ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας.

Ενέργεια	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδέτερος/η	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Δημιουργία ιστοσελίδας-Χρήση νέων τεχνολογιών					100%
Χάραξη πολιτιστικών διαδρομών			5%	80%	15%
Ανάπτυξη συνεργασίας με φορείς σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο					100%
Ενίσχυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού			3%	5%	92%
Οργάνωση συνεδρίων		10%	30%	50%	10%

Πίνακας 2. Κατανομή απαντήσεων σε ποσοστά στην ερώτηση 9 («Σημειώστε για κάθε μια από τις παρακάτω προωθητικές ενέργειες, σε ποιον βαθμό θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας.»).

Η ερώτηση 10 («Από τις παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού ποιες θεωρείτε ότι μπορούν να βρουν εφαρμογή στην Κέρκυρα;») τέθηκε προκειμένου να εκτιμηθεί η άποψη των κατοίκων σχετικά με το ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού θεωρούν ότι μπορούν να βρουν εφαρμογή στην Κέρκυρα. Στους ερωτηθέντες δόθηκε μια σειρά από 8 μορφές εναλλακτικού τουρισμού και τους ζητήθηκε να απαντήσουν ποιες θεωρούν ότι μπορούν να εφαρμοστούν στον τόπο τους. Οι ερωτηθέντες είχαν τη δυνατότητα να δώσουν μια ή περισσότερες απαντήσεις. Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες στην Κέρκυρα μπορούν να εφαρμοστούν κυρίως ο θρησκευτικός, ο πολιτιστικός, ο τουρισμός αναψυχής και ο γαστρονομικός (Διάγραμμα 7).

Συμπέρασμα: Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρούν ότι από τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού αυτές που μπορούν να βρουν εφαρμογή στην Κέρκυρα είναι κυρίως ο θρησκευτικός και ο πολιτιστικός τουρισμός.

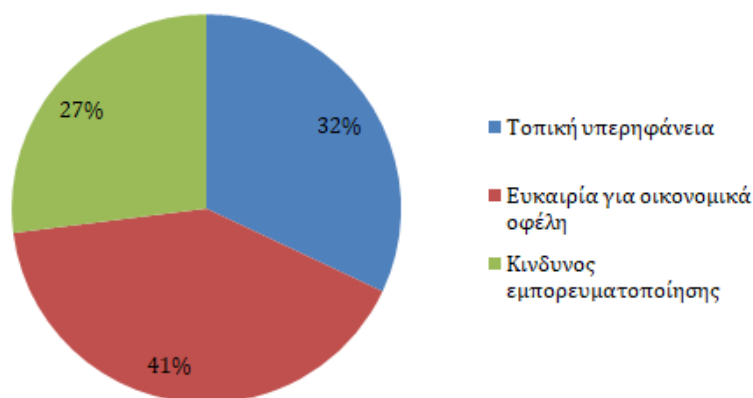
Διάγραμμα 7. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 10 («Από τις παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού ποιες θεωρείτε ότι μπορούν να βρουν εφαρμογή στην Κέρκυρα;»). Τα ποσοστά δεν αθροίζονται στο 100%, γιατί οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μία απαντήσεις.

5.1.1 Στοιχεία που αφορούν στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη του Πολιτιστικού Τουρισμού

Οι ερωτήσεις 7,8,11,12 του ερωτηματολογίου αφορούν στη σημασία του πολιτιστικού τουρισμού, στα οφέλη που μπορεί να επιφέρει στην περιοχή και στη βοήθεια που μπορεί να προσφέρει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής.

Στόχος της ερώτησης 7 («Για εσάς πολιτιστικός τουρισμός σημαίνει...») ήταν να εκτιμηθεί η άποψη των κατοίκων σχετικά με το τι σημαίνει για αυτούς ο πολιτιστικός τουρισμός. Οι ερωτηθέντες είχαν τη δυνατότητα να δώσουν μόνο μία απάντηση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ευκαιρία για οικονομικά οφέλη για ποσοστό 41% των ερωτηθέντων. Οι απαντήσεις «Τοπική υπερηφάνεια» και «Κίνδυνος εμπορευματοποίησης» επιλέχθηκαν από 32% και 27% των ερωτηθέντων αντίστοιχα (Διάγραμμα 8). Δεν υπήρχε καμιά πρόταση στην επιλογή «Άλλα (παρακαλώ προσδιορίστε)».

Συμπέρασμα: Οι ερωτηθέντες σε αυτή την ερώτηση απάντησαν ότι ο πολιτιστικός τουρισμός σημαίνει κυρίως οικονομικό όφελος.

Διάγραμμα 8. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 7 («Για εσάς πολιτιστικός τουρισμός σημαίνει...»).

Στην ερώτηση 8 («Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να επιφέρει στην περιοχή...») στους ερωτηθέντες δόθηκε μια σειρά από 6 πιθανές επιδράσεις και τους ζητήθηκε να αξιολογήσουν σε ποιον βαθμό συμφωνούν ότι κάθε μία από αυτές μπορεί να αποτελέσει απόρροια του πολιτιστικού τουρισμού στην περιοχή. Οι απαντήσεις ήταν σε 5-βάθμια κλίμακα Likert με δείκτες 1. «Διαφωνώ απόλυτα», 2. «Διαφωνώ», 3. «Ουδέτερος/η», 4. «Συμφωνώ» και 5. «Συμφωνώ απόλυτα». Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι σε γενικές γραμμές οι ερωτηθέντες συμφωνούν ότι ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να αποφέρει οικονομικά οφέλη και να συμβάλει στη διατήρηση και συντήρηση των ιστορικών μνημείων, στη δημιουργία θέσεων εργασίας για τους κατοίκους, στην ενδυνάμωση του τοπικού πολιτισμού και την προώθηση επαφών μεταξύ διαφορετικών πληθυσμών. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι επιλογές «Διαφωνώ απόλυτα» και «Διαφωνώ» δεν επιλέχθηκαν από κανέναν, ενώ η επιλογή «Ουδέτερος/η» επιλέχθηκε από συγκριτικά λίγους εκ των ερωτηθέντων. Αναφορικά με την παράμετρο της μίμησης ξένων συνηθειών φάνηκε ότι δεν τους προβληματίζει ιδιαίτερα, αφού μόνο 13% συμφώνησαν με την πρόταση αυτή, ενώ η πλειονότητα (87%) κράτησε ουδέτερη στάση. Γενικά, διαπιστώνεται πως οι ερωτηθέντες βλέπουν θετικά την ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού στην περιοχή. Η κατανομή των απαντήσεων στην ερώτηση αυτή φαίνεται αναλυτικά στον Πίνακα 3.

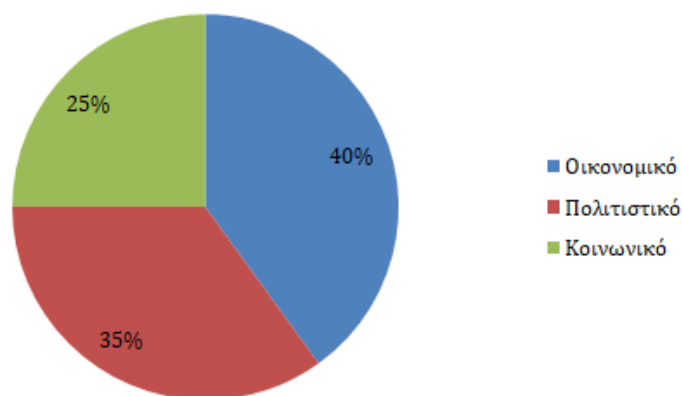
Συμπέρασμα: Οι ερωτηθέντες σε αυτή την ερώτηση συμφώνησαν απόλυτα ότι ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να διατηρήσει και να συντηρήσει ιστορικά μνημεία της περιοχής.

Επίδραση	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδέτερος/η	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Προώθηση επαφών μεταξύ διαφορετικών πληθυσμών			30%	50%	20%
Ενδυνάμωση τοπικού πολιτισμού				42%	58%
Διατήρηση & συντήρηση ιστορικών μνημείων				8%	92%
Δημιουργία θέσεων εργασίας για τους κατοίκους			5%	15%	80%
Οικονομικά οφέλη				15%	85%
Μίμηση ξένων συνηθειών			87%	13%	

Πίνακας 3. Κατανομή απαντήσεων σε ποσοστά στην ερώτηση 8 («Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να επιφέρει στην περιοχή...»).

Με την ερώτηση 11 («Σε ποιον βαθμό συμφωνείτε ότι ο εναλλακτικός τουρισμός (πολιτιστικός, συνεδριακός, θρησκευτικός, κ.α.) θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής;») ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να αξιολογήσουν σε ποιον βαθμό συμφωνούν ότι ο εναλλακτικός τουρισμός θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής. Για τις απαντήσεις χρησιμοποιήθηκε η 5-βάθμια κλίμακα Likert με δείκτες 1. «Διαφωνώ απόλυτα», 2. «Διαφωνώ», 3. «Ουδέτερος/η», 4. «Συμφωνώ», 5. «Συμφωνώ απόλυτα». 89% των ερωτηθέντων απάντησαν πως συμφωνούν απόλυτα και 11% ότι συμφωνούν. πως ο πολιτιστικός τουρισμός θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής με ένα μεγάλο ποσοστό 89% «Συμφωνώ απόλυτα» και «Συμφωνώ» 11 %. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες απάντησαν στην ερώτηση 12 («Αν στην ερώτηση 11 απαντήσατε «Συμφωνώ» ή «Συμφωνώ απόλυτα», διευκρινίστε σε ποιο επίπεδο.»). 40%, 35% και 25% των ερωτηθέντων απάντησαν πως ο εναλλακτικός τουρισμός θα βοηθήσει στην ανάπτυξη της περιοχής σε οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό επίπεδο αντίστοιχα (Διάγραμμα 9). Οι ερωτηθέντες δεν έδωσαν καμία άλλη απάντηση πέραν των προτεινόμενων.

Συμπέρασμα: Οι ερωτηθέντες σε αυτές τις ερωτήσεις συμφώνησαν απόλυτα πως ο εναλλακτικός τουρισμός θα βοηθήσει στην ανάπτυξη της περιοχής κυρίως σε οικονομικό επίπεδο.

Διάγραμμα 9. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 12 («Αν στην ερώτηση 11 απαντήσατε «Συμφωνώ» ή «Συμφωνώ απόλυτα», διευκρινίστε σε ποιο επίπεδο.»).

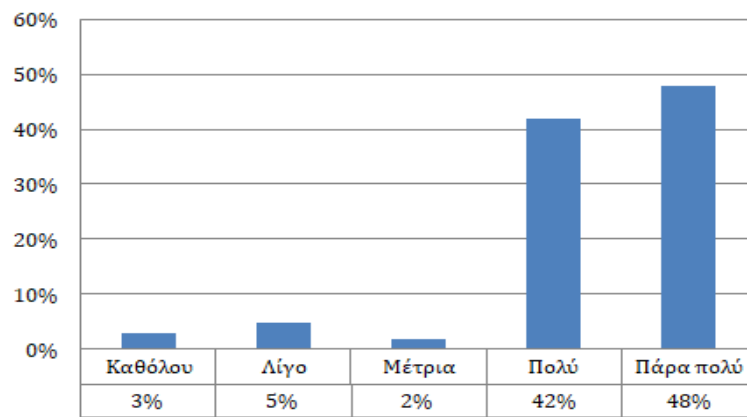
5.1.2 Στοιχεία που αφορούν στη σύνδεση του Αχιλλείου με την ενίσχυση του Πολιτιστικού Τουρισμού

Οι ερωτήσεις 14,16,17 αφορούν στο Αχιλλείο, στην προσέλκυση τουριστών και στην πιθανή λειτουργία καζίνο.

Στόχος της ερώτησης 14 («Πόσο, κατά τη γνώμη σας, το Αχιλλείο προσελκύει τους τουρίστες;») ήταν να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με το πόσο προσελκύει τους τουρίστες το Αχιλλείο κατά τη γνώμη και τη γνώση των κατοίκων. Οι ερωτηθέντες μπορούσαν να επιλέξουν μεταξύ των απαντήσεων «Καθόλου», «Λίγο», «Μέτρια», «Πολύ» και «Πάρα πολύ». Το 90% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι το Αχιλλείο προσελκύει τους τουρίστες «πολύ» ή «πάρα πολύ». Οι απαντήσεις στην ερώτηση αυτή δίνονται αναλυτικά στο διάγραμμα 10.

Συμπέρασμα: Οι ερωτηθέντες σε αυτή την ερώτηση απάντησαν ότι το Αχιλλείο προσελκύει τους τουρίστες «πάρα πολύ» ή «πολύ».

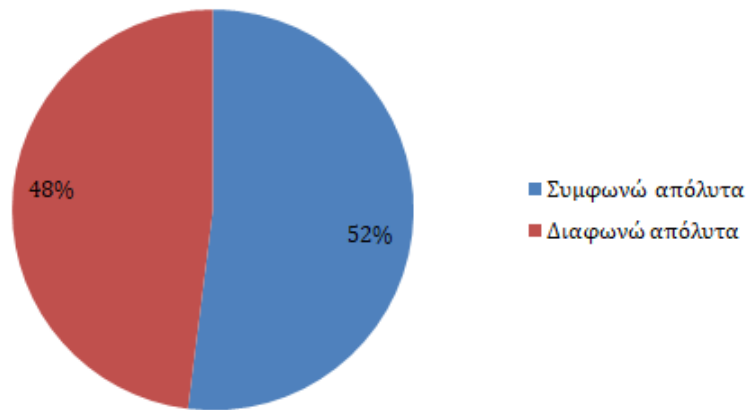

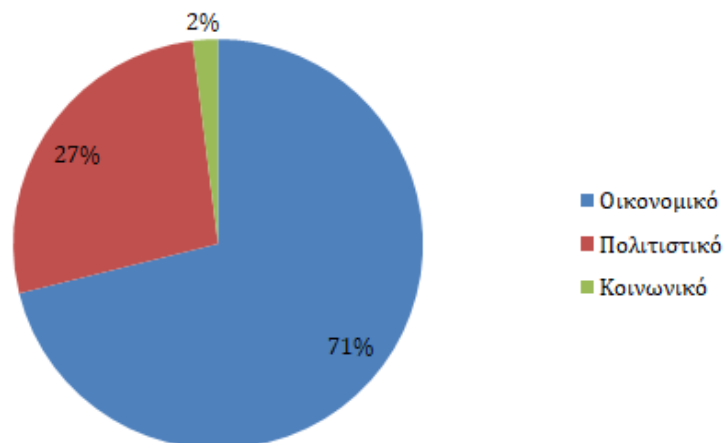
Διάγραμμα 10. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 14 («Πόσο, κατά τη γνώμη σας, το Αχιλλείο προσελκύει τους τουρίστες;»).

Οι ερωτήσεις 16 («Το 1962 το Αχιλλείο λειτούργησε ως καζίνο. Σε ποιον βαθμό συμφωνείτε ότι μια τέτοια δραστηριότητα (λειτουργίας Καζίνο) σήμερα θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής;») **και 17** («Αν απαντήσατε «Συμφωνώ» ή «Συμφωνώ απόλυτα» στην ερώτηση 16, διευκρινίστε σε ποιο επίπεδο.») τέθηκαν προκειμένου να εκτιμηθεί η άποψη των κατοίκων σχετικά με τη συμβολή της λειτουργίας Καζίνο σήμερα στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής. Για τις απαντήσεις στην ερώτηση 16 χρησιμοποιήθηκε η 5-βάθμια κλίμακα Likert με δείκτες 1. «Διαφωνώ απόλυτα», 2. «Διαφωνώ», 3. «Ουδέτερος/η», 4. «Συμφωνώ», 5. «Συμφωνώ απόλυτα». Το 52% των ερωτηθέντων συμφώνησε απόλυτα ότι η λειτουργία του Αχιλλείου ως Καζίνο θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής, ενώ το υπόλοιπο 48% είχαν αντίθετη άποψη και απάντησαν «Διαφωνώ απόλυτα» (Διάγραμμα 11). Από τους 52 που συμφώνησαν απόλυτα ότι η λειτουργία του Αχιλλείου ως καζίνο θα συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής, οι 37 (ποσοστό 71%) διευκρίνισαν ότι η συμβολή αυτή έχει να κάνει κυρίως με το οικονομικό επίπεδο. Οι απαντήσεις στην ερώτηση αυτή δίνονται αναλυτικά στο διάγραμμα 12.

Συμπέρασμα: η πλειονότητα των ερωτηθέντων σε αυτές τις ερωτήσεις «συμφώνησαν απόλυτα» ότι η λειτουργία του Αχιλλείου ως Καζίνο θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής και διευκρίνισαν ότι η συμβολή αυτή έχει να κάνει κυρίως με το οικονομικό επίπεδο. Να σημειωθεί ότι σχεδόν 6 στους 10 από τους ερωτηθέντες απάντησαν «Συμφωνώ απόλυτα» και οι υπόλοιποι «Διαφωνώ απόλυτα».

Διάγραμμα 11. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 16 («Το 1962 το Αχίλλειο λειτούργησε ως καζίνο. Σε ποιον βαθμό συμφωνείτε ότι μια τέτοια δραστηριότητα (λειτουργίας Καζίνο) σήμερα θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής;»).

Διάγραμμα 12. Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση 17 («Αν απαντήσατε «Συμφωνώ» ή «Συμφωνώ απόλυτα» στην ερώτηση 16, διευκρινίστε σε ποιο επίπεδο.»

5.1.3 Στοιχεία που αφορούν στη συμβολή του Αχιλλείου στην τουριστική ανάπτυξη του νησιού

Οι ερωτήσεις 13,15 αφορούν στο αν έχουν επισκεφτεί οι ερωτηθέντες το Αχίλλειο και ποιες δράσεις του Αχιλλείου γνωρίζουν για την τουριστική προβολή του.

Με την ερώτηση 13 («Παρακαλώ σημειώστε αν έχετε επισκεφτεί ή όχι το Αχίλλειο.») διερευνάται κατά πόσο οι συμμετέχοντες στην έρευνα έχουν επισκεφτεί και τους είναι

οικείο ή όχι το Αχίλλειο. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους το 97% των ερωτηθέντων έχει επισκεφτεί το Αχίλλειο.

Συμπέρασμα: Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει επισκεφτεί το Αχίλλειο.

Στην ερώτηση 15 («Ποιες γνωρίζετε ότι είναι μέχρι τώρα οι δράσεις του Αχιλλείου για την τουριστική του προβολή;») δόθηκε στους ερωτηθέντες μια σειρά από 6 ενδεικτικές δράσεις. Στόχος της ερώτησης ήταν να εξαχθούν συμπεράσματα για το ποιες από αυτές τις δράσεις γνωρίζουν οι κάτοικοι ότι έχουν γίνει μέχρι τώρα από το Αχίλλειο για την τουριστική του προβολή. Οι ερωτηθέντες είχαν τη δυνατότητα να δώσουν μια ή περισσότερες ανταπαντήσεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ερωτηθέντες γνώριζαν μόνο δύο δράσεις: τις εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης με ποσοστό 78% και τη διαφήμιση στα ΜΜΕ με ποσοστό 22%. Κανένας από τους ερωτηθέντες δεν επέλεξε κάποια από τις υπόλοιπες ενδεικτικές δράσεις (διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, συνέδρια/ημερίδες).

Συμπέρασμα: Οι ερωτηθέντες σε αυτή την ερώτηση απάντησαν ότι γνώριζαν μόνο δύο δράσεις: τις εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης του Αχιλλείου και τη διαφήμιση στα ΜΜΕ.

Σύμφωνα με το σκοπό και τους στόχους της έρευνας, όπως τέθηκαν στο εισαγωγικό κεφάλαιο, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της ενίσχυσης του πολιτιστικού τουρισμού στην Κέρκυρα, ευελπιστώντας να δημιουργηθεί ένα ελκυστικό περιβάλλον για τους κατοίκους της και για τους τουρίστες της. Με την παρούσα έρευνα και την παράθεση των αποτελεσμάτων αποτυπώθηκαν οι απόψεις σε δείγμα πληθυσμού των κατοίκων της Κέρκυρας. Επομένως, επιτεύχθηκε ο σκοπός όπως είχε καθοριστεί. Οι στόχοι της έρευνας τέθηκαν παράλληλα με τα ερευνητικά ερωτήματα. Διαμορφώθηκαν αντίστοιχα επιμέρους άξονες διερεύνησης προκειμένου να επιτευχθεί πληρέστερα ο σκοπός της έρευνας. Οι επιμέρους άξονες διευκρίνισης ήταν σε αντιστοιχία με τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου (Παράρτημα Α).

Κεφάλαιο 6

Επίλογος

6.1 Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής τονίστηκε η ιδιαίτερη σημασία της ανάπτυξης και της ενίσχυσης του πολιτιστικού τουρισμού στην Κέρκυρα με στόχο να δημιουργηθεί ένα ελκυστικό περιβάλλον τόσο για τους κατοίκους της Κέρκυρας όσο και για τους τουρίστες, με την αξιοποίηση μνημείων όπως το Αχίλλειο, το οποίο δίνει τη δυνατότητα μιας σύγχρονης χρήσης, είτε αντίστοιχης με την πρωταρχική είτε άλλης συμβατής, αφενός συμβάλλοντας στη διατήρηση και ανάδειξή του, αφετέρου εμπλέκοντας ενεργά την κοινωνία στη βιωσιμότητά του. Τονίστηκε, επίσης, η σημασία της ενσωμάτωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς στη σύγχρονη ζωή ως ένα μέσο για την οικονομική και τουριστική ανάπτυξη του τόπου.

Από τη μελέτη διαπιστώθηκε ότι ένα μεγάλο κομμάτι της οικονομίας της Κέρκυρας στηρίζεται στον τουρισμό. Η Κέρκυρα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, του φυσικού της κάλλους, του ιστορικού παρελθόντος και της πολιτιστικής της κληρονομιάς, αποτελεί έναν από τους κυριότερους πόλους έλξης παγκοσμίως και μπορεί εστιάζοντας στην ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού να αναπτύξει ένα διαφορετικό μοντέλο τουρισμού, ξεφεύγοντας από το μοτίβο του μαζικού τουρισμού. Ειδικότερα ο πολιτιστικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού που μπορεί να εφαρμοστεί στην Κέρκυρα χωρίς να χρειάζονται ιδιαίτερες βελτιώσεις, αφού έχουν φροντίσει και οι φορείς και οι κάτοικοι του νησιού να είναι σε καλό σημείο ανάπτυξης. Ο πολιτισμός της με τη μουσική, τα εικαστικά και την αρχιτεκτονική είναι ιδανικός για την ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού. Τόσο η παράδοση και η αγάπη που τρέφουν οι

Κερκυραίοι για την τέχνη όσο και η βαθιά θρησκευτική τους παιδεία είναι γνωστή στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η πλούσια πολιτισμική κληρονομιά της Κέρκυρας δύναται να παρέχει στους τουρίστες μια μεγάλη ποικιλία από ψυχαγωγικές και πολιτιστικές ευκαιρίες, ικανοποιώντας παράλληλα τις οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Κρίνεται, λοιπόν, ιδιαίτερα σημαντική για την Κέρκυρα η κατάλληλη αξιοποίηση και διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς μέσω του πολιτιστικού τουρισμού. Το Αχίλλειο μπορεί να συμβάλει στην προβολή και ανάδειξη της ιστορικής φυσιογνωμίας της Κέρκυρας, αλλά και να επαναπροσδιορίσει το επίπεδο τουρισμού της, εξασφαλίζοντας τη βιωσιμότητα του τόπου και τη βελτίωση της ζωής των κατοίκων. Ισχυρά σημεία του είναι η ιστορία, τα ιδανικά της κοινωνίας και της εποχής κατά την οποία δημιουργήθηκε, τα πρόσωπα που συνδέονται με αυτό, αλλά και οι μεταγενέστερες χρήσεις του, όπως η λειτουργία του καζίνο το 1962 και η σημερινή του λειτουργία ως Μουσείο.

Επομένως, στόχος είναι η ενίσχυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο πολιτιστικός, ο συνεδριακός και ο εκπαιδευτικός, αναδεικνύοντας μνημεία σαν το Αχίλλειο όχι μόνο ως υλική παρουσία, αλλά και ως αυθεντικό τεκμήριο του παρελθόντος, με συστηματική δράση της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και συμβάλλοντας στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη. Ίσως μια τέτοια κίνηση μπορεί να φέρει την Κέρκυρα ξανά ανάμεσα στις πρώτες προτιμήσεις των τουριστών με μεγαλύτερη οικονομική επιφάνεια κι έτσι το νησί θα φθάσει πάλι στην κορυφή των περιζήτητων τουριστικών προορισμών.

Ο κερκυραϊκός τουρισμός έχει μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης, ώστε η εικόνα του να βελτιωθεί ακόμη περισσότερο. Για να επιτραπεί περαιτέρω η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών θα πρέπει να βελτιωθούν οι υποδομές του νησιού, οι οποίες είναι το οδικό δίκτυο, τα καταλύματα και το αεροδρόμιο, και να αναβαθμιστούν τα μέσα μεταφοράς σε όλα τα επίπεδα.

Όπως διαπιστώθηκε από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, και οι ίδιοι οι Κερκυραίοι κατευθύνονται προς την ανάπτυξη διαφόρων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι κάτοικοι της Κέρκυρας πιστεύουν σε μεγάλο βαθμό ότι ο ήλιος και η θάλασσα είναι ο σημαντικότερος λόγος που επισκέπτονται οι τουρίστες την Κέρκυρα (δεν υπάρχει μεγάλη απόκλιση μεταξύ της δεύτερης επιλογής τους που είναι η κουλτούρα και τα έθιμα). Εδώ θα ήταν χρήσιμο να αναφερθεί ότι το

αποτέλεσμα της παρούσας έρευνας συμπίπτει με το αποτέλεσμα της έρευνας που πραγματοποίησε η Επιστημονική Εταιρία Τουρισμού Κέρκυρας το 2007 σχετικά με το δίπολο «ήλιος-θάλασσα» που αξιολογείται και από τους επισκέπτες ως σημαντικός παράγοντας για την επιλογή της Κέρκυρας ως τουριστικού προορισμού. Παρ'όλα αυτά φαίνεται ότι οι Κερκυραίοι ενδιαφέρονται σε μεγάλο βαθμό να βασιστεί η ανάπτυξη του τόπου τους στον πολιτιστικό τουρισμό και στην ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς, καθώς διαβλέπουν προοπτικές οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης στον τομέα του εναλλακτικού τουρισμού. Οι κάτοικοι πιστεύουν σε μεγάλο βαθμό ότι τα έθιμα, οι παραδόσεις και η θρησκευτικότητα είναι πολιτιστικά στοιχεία που φέρνουν στις πρώτες θέσεις προτίμησης των τουριστών την Κέρκυρα. Επίσης θεωρούν ότι μπορούν αρκετές μορφές εναλλακτικού τουρισμού να βρουν εφαρμογή στον τόπο τους. Όσον αφορά στον πολιτιστικό τουρισμό για τους κατοίκους της Κέρκυρας σημαίνει ευκαιρία για οικονομικά οφέλη και δημιουργία θέσεων εργασίας. Πιστεύουν, επίσης, σε μεγάλο βαθμό ότι μπορεί να ενδυναμώσει τον τοπικό πολιτισμό και να συντηρήσει πολιτιστικά και ιστορικά μνημεία του νησιού όπως και να τονώσει την τοπική τους υπερηφάνεια. Επιπλέον, οι κάτοικοι της Κέρκυρας θεωρούν ότι η χρήση νέων τεχνολογιών και η συνεργασία με φορείς σε τοπικό και διεθνές επίπεδο είναι προωθητικές ενέργειες απαραίτητες για την ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας. Όσον αφορά στο Αχιλλείο σχεδόν όλοι το έχουν επισκεφτεί και θεωρούν ότι προσελκύει τουρίστες πάρα πολύ. Επίσης, γνωρίζουν τις ενέργειες και δράσεις του Αχιλλείου μέχρι σήμερα σε σχέση με την τουριστική του προβολή. Τέλος, αν και οι κάτοικοι της Κέρκυρας είναι διχασμένοι ως προς τη λειτουργία του καζίνο, αυτοί που διάκεινται θετικά ως προς την πρόταση αυτή πιστεύουν ότι θα βελτιώσει κατά πολύ την οικονομία του τόπου.

6.2 Προτάσεις

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι φανερό ότι μέσα από τον πολιτιστικό τουρισμό μπορεί να γνωρίσει κανείς τη μοναδική φυσιογνωμία του τόπου και ότι επιβάλλεται η αξιοποίηση των μνημείων της Κέρκυρας, και ιδιαίτερα του Αχιλλείου, καθώς ο πολιτισμός φαίνεται να αποτελεί μοχλό οικονομικής ανάπτυξης που συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη και αποτελεί πυλώνα της. Ακολουθούν προτάσεις σχετικά με τη σύγχρονη τεχνολογία, την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού καθώς και τη συμβολή του στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη της Κέρκυρας. Πιο συγκεκριμένα οι προτάσεις αφορούν στην

σύγχρονη τεχνολογία, στην Πολιτιστική διαδρομή των Μουσείων της Κέρκυρας, στο Συνεδριακό Τουρισμό, στο Εκπαιδευτικό/Μαθητικό Τουρισμό και στο Τουρισμό-Καζίνο.

- **Αχίλλειο και σύγχρονη τεχνολογία**

Το σύνολο των σύγχρονων ανθρώπων φέρει την πεποίθηση ότι γνωρίζει τη σημασία και τα βασικά χαρακτηριστικά της έννοιας του «Μουσείου», πρόκειται όμως για έναν ορισμό τα όρια του οποίου εξελίσσονται διαρκώς. Τα Μουσεία είναι ζωντανοί οργανισμοί που ακολουθούν ή συνυπάρχουν ακόμα και σε κάποιες συνθήκες προπορεύονται των εξελίξεων της κοινωνίας, της οικονομίας, του τουρισμού, της τεχνολογίας. Κατά τον περασμένο αιώνα, ο σκοπός και οι αξίες του μουσείου φάνηκαν να μεταβάλλονται σε μεγάλο βαθμό, στο σημείο που θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι πλέον οι συλλογές που θεωρούνταν το βασικότερο ίσως αντικείμενο των μουσείων μέχρι πρόσφατα, θεωρούνται δευτερεύουσας σημασίας σήμερα. Από την ίδρυσή της το 1977, η ICOMFOM - η Διεθνής Επιτροπή Μουσειολογίας του ICOM- έχει αναδείξει έναν αριθμό ερωτήσεων-κλειδιών στη μουσειολογία, συμπεριλαμβανομένου του οικονομικού ρόλου του μουσείου, της κοινωνικής του λειτουργίας και της αναγκαιότητας διεξαγωγής περαιτέρω έρευνας σχετικά με τη θέση και τη συνεισφορά του στον σύγχρονο πολιτισμό.

Από την παραπάνω εννοιολογική αναφορά παρατηρείται ότι με την πάροδο των χρόνων, τα μουσεία τείνουν σε έναν συνεχώς επεκτεινόμενο ρόλο διάδρασης με την κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό μια πρόταση για το Αχίλλειο είναι να επενδύσει στις νέες τεχνολογίες τόσο για την προβολή και την οργάνωση του όσο και για τον σκοπό του που είναι όπως αναφέρθηκε πολυδιάστατος. Η χρήση νέων τεχνολογιών θα πρέπει να διαπερνά όλους τους τομείς δραστηριότητας του μουσείου, ιδιαίτερα αυτούς που σχετίζονται με τη μελέτη, τεκμηρίωση, προστασία, συντήρηση, οργάνωση, διαχείριση, ανάδειξη και προβολή της συλλογής του. Ο επισκέπτης θα πρέπει να οδηγείται στην ανακάλυψη της ίδιας του της ταυτότητας αξιοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία και ο σύγχρονος ρόλος του μουσείου. Στις μέρες μας τα μουσεία προσπαθούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες ενός κόσμου ο οποίος γίνεται όλο και πιο ψηφιακός. Για το λόγο αυτό θα ήταν απαραίτητο κατά την γνώμη μου να επενδύσει στις νέες τεχνολογίες εντάσσοντάς τις στο μουσειακό περιβάλλον με απώτερο στόχο να ενισχυθεί η εμπειρία του επισκέπτη τόσο μέσα στο μουσείο όσο και έξω από τον καθεαυτό φυσικό

του χώρο χρησιμοποιώντας το ίντερνετ και τα πολυμέσα για να ενεργοποιήσει τον επισκέπτη σχετικά με τη συλλογή και τις δραστηριότητες του μουσείου.

- **Πολιτιστική διαδρομή στα Μουσεία της Κέρκυρας**

Μια πρόταση για την ενίσχυση του Πολιτιστικού Τουρισμού αποτελεί η πολιτιστική διαδρομή της Κέρκυρας μέσα από την ξενάγηση σε Μουσεία. Προτείνεται μια διαδρομή σε 8 Μουσεία, που σηματοδοτούν διάφορες ιστορικές φάσεις από τις οποίες πέρασε το νησί. Τα επιλεγόμενα μουσεία είναι τα εξής: 1) Αχίλλειο, Γαστούρι, 2) Μουσείο Διονυσίου Σολωμού, οδός Αρσενίου (Μουράγια), 3) Βυζαντινό Μουσείο Αντιβουνιώτισσας, οδός Αρσενίου (Μουράγια), 4) Μουσείο Ασιατικής Τέχνης & Δημοτική Πινακοθήκη, Ανάκτορο Αγίων Μιχαήλ & Γεωργίου, 5) Μουσείο Χαρτονομισμάτων, Κτίριο Ιονικής Τράπεζας, Πλατεία Ηρώων, 6) Σερβικό Μουσείο, οδός Μουστοξύδου 1, 7) Αρχαιολογικό Μουσείο Κέρκυρας, οδός Αρμένη-Βράϊλα 1, 8) Μουσείο Κεραμικής Τέχνης (Αγγλικός Στρατώνας Νέου Φρουρίου).

Τα μουσεία αυτά μπορούν να συνεργαστούν μεταξύ τους σχηματίζοντας ένα cluster μουσείων, μια σύμπραξη μουσείων, που να συνδέει όσον αφορά την πόλη, με την ιστορία της και την ποιότητα του αστικού χώρου και όσον αφορά τα ίδια τα μουσεία με τη μεταξύ τους ανταλλαγή ιδεών, πληροφοριών και τεχνολογίας και την συνεργασία τους στη διοργάνωση εκδηλώσεων και άλλων δραστηριοτήτων. Επίσης, ενισχύεται η προβολή τους, προσελκύουν μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών και έχουν καλύτερη πρόσβαση σε επιδοτήσεις και χορηγίες.

- **Συνεδριακός Τουρισμός**

Με παράδειγμα το Αχίλλειο μπορούμε να εξετάσουμε την περίπτωση του Συνεδριακού τουρισμού, που ως εναλλακτική μορφή τουρισμού διαθέτει πολύ σημαντικό αναπτυξιακό δυναμικό. Ο Συνεδριακός Τουρισμός, ο οποίος σχετίζεται με την παρακολούθηση συνεδρίων, εκθέσεων κλπ, τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει ραγδαία ανάπτυξη και στην Ελλάδα. Αντιπροσωπεύει μια σημαντική αγορά σε διεθνές επίπεδο και έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει μια σημαντική προσφορά-συμβολή στην οικονομία του τόπου υποδοχής. Επίσης, έχει σημαντικό κοινωνικό ρόλο, γιατί οι συμμετέχοντες συναντούν φίλους και συναδέλφους με τους οποίους μοιράζονται γνώσεις και εμπειρίες όχι μόνο για εκπαιδευτικούς και επαγγελματικούς σκοπούς αλλά και για δραστηριότητες

ψυχαγωγίας, οι οποίες ωθούν τον επισκέπτη να παρατείνει τη διαμονή του στον τόπο επίσκεψης. Επίσης, κάποιες θεωρίες που αναπτύχθηκαν πρόσφατα σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης βλέπουν τους χώρους συνεδρίων ως χώρους προώθησης πολιτικών απόψεων, πολιτικής προπαγάνδας ή παγκόσμιας ειρήνης (Stetic 2007).

Το Αχίλλειο το 1994 ανακαινίστηκε και φιλοξένησε στους χώρους του τη Σύνοδο Κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σήμερα το Αχίλλειο μπορεί να ενταχθεί σε ένα γενικότερο σύνολο ιστορικών κτιρίων που είναι πιθανό να αποτελέσουν χώρους φιλοξενίας και διοργάνωσης συνεδρίων. Το ίδιο ισχύει και για το Ανάκτορο Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου που στεγάζει το Μουσείο Ασιατικής Τέχνης και τη Δημοτική πινακοθήκη, το οποίο ανακαινίστηκε το 1994 για να φιλοξενήσει την Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής. Οι διαθέσιμοι χώροι των τριών κτιρίων, με μικρές τροποποιήσεις, είναι ιδανικοί να φιλοξενήσουν συνέδρια και συμπόσια.

- **Εκπαιδευτικός/Μαθητικός Τουρισμός**

Παράλληλα με τον συνεδριακό τουρισμό προτείνεται η περίπτωση του Εκπαιδευτικού/Μαθητικού τουρισμού. Ο εκπαιδευτικός/μαθητικός τουρισμός εντάσσεται στις ειδικές μορφές τουρισμού με έντονα στοιχεία των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αφού συνδυάζει την αναψυχή με τη γνώση πέραν του σχολικού περιβάλλοντος. Δεν πρέπει να παραβλεφθεί όμως ότι οι πολυήμερες εκδρομές σε πολλά σημεία τους έχουν στοιχεία και του μαζικού τουρισμού. Ο εκπαιδευτικός/μαθητικός τουρισμός χωρικά εμφανίζει σύμμετρη ανάπτυξη στη χώρα μας λόγω της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς και της πληθώρας περιοχών φυσικού κάλλους. Σε αυτό το πλαίσιο ο εκπαιδευτικός/μαθητικός τουρισμός έχει προοπτικές ανάπτυξης στο νησί της Κέρκυρας, αφού το νησί διαθέτει τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά. Χρονικά εντοπίζεται ως λύση στην εποχικότητα, καθώς τα σχολεία κάνουν μαθητικό τουρισμό κυρίως από Δεκέμβριο μέχρι Απρίλιο. Όλα αυτά προσφέρουν ευκαιρίες ανάπτυξης για το νησί της Κέρκυρας και αν προσεχθούν θέματα ποιότητας προσφερόμενων υπηρεσιών, θέματα ανταγωνισμού από ανταγωνιστικές αγορές καθώς και ό,τι σχετίζεται με την προβολή του εν λόγω προϊόντος, τη διαχείριση των προορισμών και τον εμπλουτισμό του, θα του δώσουν προστιθέμενη αξία, γιατί οι φοιτητές και οι μαθητές ως τουρίστες είναι και οικονομικά απλόχεροι.

Ενδεικτικά, η Αναγνωστική Εταιρία που αποτελεί (για τα ελληνικά δεδομένα) έναν μοναδικό σύνθετο θεσμό, θα μπορούσε να ενισχύσει το εκπαιδευτικό στοιχείο που την

χαρακτηρίζει (εστιάζει στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μέσω επιτυχημένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων) προς όφελος του εκπαιδευτικού/μαθησιακού τουρισμού. Στο παραπάνω πλαίσιο, η Αναγνωστικής Εταιρία, αφενός θα αναδείξει τον αρχαικό της πλούτο, αφετέρου θα αναπτύξει νέες ιδέες για τον τουρισμό και τη γενικότερη ανάπτυξη της Κέρκυρας.

Επίσης, η Ιόνιος Ακαδημία, που αποτέλεσε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Κέρκυρας (ήταν το πρώτο Πανεπιστήμιο στην ιστορία της νεοελληνικής παιδείας και αρχικά περιελάμβανε τέσσερις σχολές), διακρίνεται για την αρχιτεκτονική της και διαθέτει άνετους και άρτια εξοπλισμένους χώρους που μπορούν να φιλοξενήσουν φοιτητές και μαθητές στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού/μαθησιακού τουρισμού και σε συνδυασμό με το Αχιλλείο (διαμορφώνοντας κατάλληλα τους χώρους του Β' ορόφου), μπορούν να διαδώσουν το πολιτισμικό επίπεδο της Κέρκυρας σε όλες τις εκπαιδευτικές κοινότητες.

Πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τον ρόλο που μπορούν να έχουν τα πανεπιστήμια σε συνάρτηση με τον τοπικό τουρισμό (Tomasi et al 2020). Σε αυτό το πλαίσιο και με απώτερο σκοπό να γίνει οποιαδήποτε τουριστική κίνηση οικονομικά βιώσιμη θα ήταν εποικοδομητική μία συνεργασία με Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια και ιδιαίτερα Βρετανικά. Η Κέρκυρα θα μπορούσε να εστιάσει το ενδιαφέρον της στα πανεπιστήμια της Μεγάλης Βρετανίας, διότι οι Βρετανοί έχουν μακρά παράδοση τόσο στον Τουρισμό όσο και στο κομμάτι της Εκπαίδευσης. Άλλωστε από την Αγγλία ξεκίνησε ο Εκπαιδευτικός τουρισμός τον 18ο αιώνα με τα περιβόητα *grand tours* (Οι αριστοκρατικής καταγωγής προνομιούχοι και εύποροι νέοι της Ευρώπης του 17^{ου}-19^{ου} αιώνα πρωταγωνίστησαν σε μια τάση κατά την οποία ταξίδευαν/περιηγούνταν στην ήπειρο, αναζητώντας πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εμπειρίες ως κοινωνικά και γνωστικά εφόδια για να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους, να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και να ολοκληρωθούν σαν προσωπικότητες) (Towner 1984). Αυτή η παράδοση συνεχίζεται και Βρετανοί μελετητές έχουν θέσει ακόμα και σαν αντικείμενο έρευνας τα οφέλη που μπορεί να έχει ο εκπαιδευτικός τουρισμός σε διάφορες ειδικότητες από τη φυσική αγωγή μέχρι τη λογοτεχνία. Τα περιβόητα εκπαιδευτικά *field trips* (σύνδεση θεωρίας-πράξης) αποτελούν κανόνα για κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα της Μεγάλης Βρετανίας ιδιαίτερα στα τμήματα Τέχνης. Όπως ισχυρίζονται πολλοί επιστήμονες, τα *field trips* ενισχύουν την κριτική σκέψη και πολλές φορές αποτελούν τον μόνο τρόπο εμπέδωσης της γνώσης. Αυτός ο τύπος διδασκαλίας συνδέεται με την καθημερινή επικαιρότητα, με πραγματικές

συνθήκες και σύγχρονα τεχνολογικά επιτεύγματα (Green et al 2014, Ritchie et al 2003). Άλλωστε οι νέες προωθητικές δυνάμεις για την εκπαίδευση απαιτούν τον συνδυασμό εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας σε ένα περιβάλλον όπου δεν διακόπτεται η εκπαίδευση αλλά αντιθέτως τα στοιχεία του θέρετρου λειτουργούν σαν αυξητικοί παράγοντες εκπαίδευσης και τονώνουν τη διάθεση του μαθητή. Το σίγουρο είναι πως η νέα εκδοχή Πολιτιστικού Τουρισμού που μελετάται στη Μεγάλη Βρετανία είναι αυτή του εξειδικευμένου τουρισμού (Niche tourism), που έρχεται σε αντιδιαστολή με τον μαζικό τουρισμό και την αποφυγή των επιπτώσεων αυτού (Cooper et al 2003).

- **Τουρισμός-Καζίνο**

Η ίδρυση Καζίνο θα ήταν καλό παράδειγμα αξιοποίησης των παρατηρήσεων που έθεσε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, ο οποίος έσπευσε να παροτρύνει τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης να βρουν τρόπους βιώσιμης εξέλιξης τουρισμού που θα συμβάλλουν στη χρηματοδότηση για τη συντήρηση των Μνημείων Πολιτιστικής Κληρονομιάς (OECD 2016).

Σίγουρα όμως πρώτα θα πρέπει να βρεθούν τρόποι αξιοποίησης του μνημείου, που να τονίζουν την μοναδικότητά του από άποψη πολιτισμού, τέχνης και ιστορίας και όχι να αξιοποιείται μόνο ως κερδοφόρα επιχείρηση τυχερών παιχνιδιών. Είναι γεγονός ότι ο τουρισμός-καζίνο έχει πολλά οικονομικά οφέλη για μια περιοχή, που αναμφισβήτητα θα φέρουν και ποιότητα ζωής λόγω αύξησης των θέσεων εργασίας και προσέλκυσης ξένων επενδύσεων, συνδέεται όμως συχνά με εγκληματικότητα και τον εκφυλισμό της περιοχής (Hall 2011).

Ακόμα και αν οι ντόπιοι κάτοικοι βγαίνουν ωφελημένοι άμεσα από τα κέρδη (και γι' αυτό διαμορφώνουν θετική άποψη), το επίπεδο εκπαίδευσης και η θρησκεία είναι κοινωνικές προεκτάσεις που δεν πρέπει να αγνοηθούν. Η θεωρία μάλιστα της Κοινωνικής Αναπαράστασης σπεύδει να περιγράψει και να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται οι άνθρωποι για τα μνημεία τους σε τέτοιες περιπτώσεις. Η ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα επηρεάζει αυτές τις σκέψεις και καθορίζει επιλογές που γίνονται σε τρέχουσες καθημερινές συνθήκες (Pearce et al, 1996), κάτι που ισχύει απόλυτα στην περίπτωση των Κερκυραίων πολιτών που επιθυμούν το κέρδος όχι όμως με τίμημα την υποβάθμιση ιστορικών κτιρίων τους και την απαξίωση των μνημείων τους.

Κλείνοντας, μπορεί να γίνει μια σύντομη αναφορά στις σύγχρονες τεχνολογίες που διευκολύνουν την παροχή και ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με πολιτιστικά και εκπαιδευτικά προγράμματα και πολιτιστικές διαδρομές και γενικότερα δραστηριότητες που αποβλέπουν στην προσέλκυση τουριστών. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί να δημιουργηθεί ένα εξειδικευμένο θεματικό πολιτιστικό δίκτυο στην Κέρκυρα, το οποίο θα παρέχει πληροφορίες για τον επισκέπτη τόσο κατά τη διαδικασία της επιλογής τουριστικού προορισμού όσο και κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στο νησί.

Συμπερασματικά, στο πλαίσιο της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής διαπιστώθηκε ότι στην Κέρκυρα υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού αξιοποιώντας μνημεία όπως το Αχίλλειο, τα οποία θα λειτουργήσουν ως μέσα ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς της, συμβάλλοντας έτσι στην τουριστική και τοπική ανάπτυξη. Ο πλούσιος πολιτισμός της Κέρκυρας μπορεί να αποτελέσει εργαλείο ανάπτυξης, προωθώντας τον εναλλακτικό τουρισμό, με απώτερο σκοπό τόσο την αύξηση της τουριστικής επισκεψιμότητας όσο και της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι και οι Κερκυραίοι ενδιαφέρονται σε μεγάλο βαθμό να βασιστεί η τουριστική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου στον πολιτιστικό τουρισμό, καθώς διαβλέπουν προοπτικές οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης στον τομέα αυτό.

Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο Έρευνας

Ερωτηματολόγιο Μεταπτυχιακής Διατριβής

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Ονομάζομαι Μαρία Χατζηλάμπου και είμαι φοιτήτρια στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Πολιτιστικής Πολιτικής και Ανάπτυξης» του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου. Το παρόν ερωτηματολόγιο είναι μέρος της έρευνας που διεξάγω στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου διατριβής. Στόχος του ερωτηματολογίου είναι να διερευνήσει τις απόψεις των κατοίκων της Κέρκυρας σχετικά με τον πολιτιστικό τουρισμό και την πολιτιστική κληρονομιά της Κέρκυρας, τις δυνατότητες ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού και τη συμβολή του Αχιλλείου στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω τοπική ανάπτυξη. Ο χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου εκτιμάται στα 10 λεπτά. Εναρμονισμένοι με τον Ευρωπαϊκό Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων-GDPR, που τέθηκε σε εφαρμογή στις 25 Μαΐου 2018, επιβεβαιώνουμε ότι τα δεδομένα των απαντήσεών σας θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, με τρόπο που αποκλείει την ταυτοποίηση απαντήσεων και προσωπικών σας στοιχείων.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τον πολύτιμο χρόνο σας και τη σημαντική συμβολή σας. Για οποιαδήποτε ερώτηση έχετε, παρακαλώ μη διστάσετε να επικοινωνήσετε μαζί μου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου: maria.chatzilampou@hotmail.com

Με εκτίμηση,

Μαρία Χατζηλάμπου

1. Ποιο είναι το φύλο σας;

- Άνδρας
- Γυναίκα

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

- Κάτω από 24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55 και άνω

3. Σε ποιον τομέα απασχολείστε;

Πρωτογενής τομέας (αγροτικές ασχολίες, κτηνοτροφία, αλιεία)	
Δευτερογενής τομέας (βιοτεχνία, βιομηχανία)	
Τριτογενής τομέας (υπηρεσίες, μεταφορές, τουρισμό, εμπόριο)	
Οικιακά	
Είμαι άνεργος/η	

4. Προέρχεται μέρος του εισοδήματός σας από δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό (π.χ. τουριστικά είδη, ξενοδοχείο, ξεναγήσεις, εστιατόριο, καφετερία);

- Ναι

Όχι

Αν απαντήσατε Ναι, τι ποσοστό επί του εισοδήματός σας; .....%

5. Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο επισκέπτονται οι τουρίστες την Κέρκυρα;

(μπορείτε να επιλέξετε μόνο μια απάντηση)

Ήλιος και Θάλασσα

Αναψυχή

Τοπική κουζίνα/ Γαστρονομία

Ιστορία

Κουλτούρα/ Έθιμα

Φύση

Άλλα (παρακαλώ προσδιορίστε) .....

6. Ποια πολιτιστικά στοιχεία της Κέρκυρας πιστεύετε ότι ελκύουν περισσότερο τουρίστες;

(μπορείτε να επιλέξετε μια ή περισσότερες απαντήσεις)

Τέχνη/ Λογοτεχνία

Έθιμα /Παραδόσεις

Φαγητό/ Τοπικά προϊόντα

Θρησκεία και θρησκευτική αρχιτεκτονική

Ιστορία του τόπου

Αθλητισμός

Χώροι Πολιτιστικής κληρονομιάς

7. Για εσάς πολιτιστικός τουρισμός σημαίνει:

(μπορείτε να επιλέξετε μόνο μια απάντηση)

- Τοπική υπερηφάνεια
- Ευκαιρία για οικονομικά οφέλη
- Κίνδυνος εμπορευματοποίησης
- Άλλα (παρακαλώ προσδιορίστε) .....

8. Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να επιφέρει στην περιοχή:

(1. Διαφωνώ απόλυτα, 2. Διαφωνώ, 3. Ουδέτερος/η, 4. Συμφωνώ, 5. Συμφωνώ απόλυτα)

	1	2	3	4	5
Πρώθηση επαφών μεταξύ διαφορετικών πληθυσμών					
Ενδυνάμωση τοπικού πολιτισμού					
Διατήρηση και συντήρηση ιστορικών μνημείων					
Δημιουργία θέσεων εργασίας για τους κατοίκους					
Οικονομικά οφέλη					
Μίμηση ξένων συνηθειών					

9. Σημειώστε για κάθε μια από τις παρακάτω προωθητικές ενέργειες σε ποιο βαθμό θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάδειξη των μνημείων της Κέρκυρας.

	Καθόλου	Ελάχιστα	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Δημιουργία ιστοσελίδας-χρήση νέων τεχνολογιών					
Χάραξη πολιτιστικών διαδρόμων					

Ανάπτυξη συνεργασίας με φορείς σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο					
Ενίσχυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού (πολιτιστικός, συνεδριακός, εκπαιδευτικός)					
Οργάνωση συνεδρίων					

10. Από τις παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού, ποιες θεωρείτε ότι μπορούν να βρουν εφαρμογή στη Κέρκυρα;

(μπορείτε να επιλέξετε μια ή περισσότερες απαντήσεις)

- Τουρισμός αναψυχής
- Πολιτιστικός
- Αθλητικός
- Γαστρονομικός
- Θρησκευτικός
- Επαγγελματικός
- Εκπαιδευτικός
- Συνεδριακός

11. Σε ποιον βαθμό συμφωνείτε ότι ο εναλλακτικός τουρισμός (πολιτιστικός, συνεδριακός, θρησκευτικός, κ.α.) θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής;

(1 Διαφωνώ απόλυτα, 2. Διαφωνώ, 3. Ουδέτερος/η, 4. Συμφωνώ, 5. Συμφωνώ απόλυτα)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

12. Αν απαντήσατε 4. Συμφωνώ ή 5. Συμφωνώ απόλυτα στην ερώτηση "Σε ποιον βαθμό συμφωνείτε ότι ο εναλλακτικός τουρισμός θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής;", διευκρινίστε σε ποιο επίπεδο.

- Οικονομικό
- Πολιτιστικό
- Κοινωνικό
- Άλλα (παρακαλώ προσδιορίστε) .....

13. Παρακαλώ σημειώστε αν έχετε επισκεφτεί ή όχι το Αχίλλειο.

Το έχω επισκεφτεί	
Δεν το έχω επισκεφτεί	

14. Πόσο κατά τη γνώμη σας το Αχίλλειο προσελκύει τους τουρίστες;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

15. Ποιες γνωρίζετε ότι είναι μέχρι τώρα οι δράσεις του Αχιλλείου για την τουριστική του προβολή;

(μπορείτε να επιλέξετε μια ή περισσότερες απαντήσεις)

- Εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης
- Διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων
- Διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- Συνέδρια/ ημερίδες

Διαφήμιση στα ΜΜΕ

16. Το 1962 το Αχίλλειο λειτούργησε ως καζίνο. Σε ποιον βαθμό συμφωνείτε ότι μια τέτοια δραστηριότητα (λειτουργίας Καζίνο) σήμερα θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής;

(1. Διαφωνώ απόλυτα, 2. Διαφωνώ, 3. Ουδέτερος/η, 4. Συμφωνώ, 5. Συμφωνώ απόλυτα)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

17. Αν απαντήσατε 4. Συμφωνώ ή 5. Συμφωνώ απόλυτα στην ερώτηση "Σε ποιον βαθμό συμφωνείτε ότι μια τέτοια δραστηριότητα (λειτουργίας Καζίνο) σήμερα θα βοηθήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής;", διευκρινίστε σε ποιο επίπεδο.

Οικονομικό

Πολιτιστικό

Κοινωνικό

Σας ευχαριστώ πολύ

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασίου, Λ. (2004). *Τουριστική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Εξελίξεις, προβλήματα, ανάγκες και πολιτική*. Αθήνα: ΙΤΕΠ

Αποστολόπουλος, Δ. Κ. & Σδράλη, Β. Δ. (2009). *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου: Θεωρητική προσέγγιση και Εφαρμογές*. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική

Βαρβαρέσος, Σ. (2000). *Τουρισμός: Έννοιες, Μεγέθη, Δομές*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Βελούδης, Γ. (1992). *Ο Επτανησιακός, ο Αθηναϊκός και ο Ευρωπαϊκός Ρομαντισμός στο Μονά-Ζυγά: Δέκα Νεοελληνικά Μελετήματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση. (Σελ 99-100)

Βενετσανοπούλου, Γ. Μ. (2006). *Η κρατική συμβολή στον Τουρισμό. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Interbooks

Γρατσάνη, Α. (2012). *Πολιτισμός και Τουρισμός στις Περιφερειακές Πόλεις. Η περίπτωση της πόλης των Τρικάλων*. Τμήμα Οικονομίας και Οικολογίας. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Ζήσης, Ι. (2003) *Πράσινο Επιχειρείν*. Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ. ΙΤΑ (2008) *Οδηγός τουρισμού της υπαίθρου για τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης*.

Καλατζής, Δ. (2016). *Ο γιος του τσαγκάρη που έκανε την Ευρώπη να λατρέψει την Ελλάδα*. <https://www.postmodern.gr>(Πρόσβαση: 20 Μαρτίου 2021)

Κολτσιδόπουλος, Γ. (2000). *Τουρισμός: Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην

Κόνσολα, Ν. (1995). *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*. Αθήνα: Παπαζήση.

Κυριαζή, Ν. (1999). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Κωστάκης, Μ. (2003). Εισήγηση για το Συνέδριο <<Πολιτιστικός Τουρισμός και Ανάπτυξη>> <https://www.academia.edu/7181485/>

Λάββας, Γ. (2010). *Ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς*. Αθήνα: Μέλισσα

Λάββας, Γ. Π., & Καραβασίλη, Μ. Ν. (2003). *Πολιτιστική κληρονομιά* Αθήνα: Μέλισσα

Λαγός, Γ.Δ. (2005). *Τουριστική Οικονομική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Λαλυσίδου, Σ. (2011). *Η συμβολή του Οινικού Τουρισμού στη Βιώσιμη Τοπική Ανάπτυξη. Μελέτη Περίπτωσης στον νομό Δράμας*. Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Διαφήμισης. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Λάππα, Α. (2016). *Διαχείριση Πολιτισμικής Κληρονομιάς: Η περίπτωση των Μεταβυζαντινών και Νεότερων Κοσμικών Μνημείων στην Αρκαδία*. Τμήμα Οικονομίας και Οικολογίας. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Λάππας, Δ. (2015). *Συνοπτική Ιστορία της Κέρκυρας από τα Αρχαία Χρόνια ως τις μέρες μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κόσμος

Λύτρας, Π. (1993). *Η κοινωνία της Αναψυχής*. Αθήνα: Interbooks

Μακράκης, Β. (1997). *Ανάλυση δεδομένων στην επιστημονική έρευνα με τη χρήση του SPSS. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.

Μαστροπαύλος, Ν. (2015). Με τη Σίσσυ και τον Αχιλλέα στην Κέρκυρα <https://www.tovima.gr/2015/02/03/vimagazino> (Πρόσβαση: 21 Μαρτίου 2021)

Μερκούρης, Δ. (2009). Το πνευματικό κίνημα του Ρομαντισμού
<https://www.ermis.blogspot.com> (Πρόσβαση: 20 Μαρτίου 2021)

Μπακίρης, Μ. (2008). *Εναλλακτικός τουρισμός: Προοπτικές Μετάβασης της Τουριστικής Αγοράς της Κρήτης από τον Μαζικό σε Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας Κρήτης. ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ

Μπαμπινιώτης, Γ.(2012). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας

Παλάσκας, Θ., Παπαθεοδώρου, Α, & Τσαμπρά, Μ. (2006). *Η πολιτιστική κληρονομιά ως παράγων ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Πασχάλης, Γ. & Χαμπούρη-Ιωαννίδου, Α. (2002). *Οι διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων. Εισαγωγή στον Πολιτισμό*. Πάτρα: ΕΑΠ

Παυλογεωργάτος, Γ. (2003). *Διατήρηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

Πανάρετου, Ι. (2006). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη στην Κέρκυρα*. Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας. ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Σάλη, Τ. (2012). *Το Αχίλλειο της Κέρκυρας*. Θεματικό Μουσείο. Αθήνα: Μεταίχμιο

Σαραντοπούλου, Ν. & Σαραντόπουλος, Γ (2012). *Εδεσματολόγιο Κέρκυρας*. *Αυθεντικές Συνταγές Μαγειρικής και Ζαχαροπλαστικής*. Έθιμα και Παραδόσεις από το νησί. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας

Σταμάτης, Α. (2008). Ο χειρόγραφος Χάιντριχ Χάινε.
<https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/o-xeirografos-xaintrix-xaine>
(Πρόσβαση: 15 Φεβρουαρίου 2021)

Στογιαννίδης, Γ. (2015). *Τα Σανατόρια και το Κοινωνικό Ζήτημα της Φυματίωσης στην Αθήνα 1890-1904*. Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

- Τριχίλης, Γ. (1990). *Η νομική προστασία του πολιτιστικού μας περιβάλλοντος*
- Τσάρτας, Π. (1996). *Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό*. Αθήνα: Εξάντας
- Τσουμάνης, Κ. (2009). *Έρευνα-Χαρακτηριστικά Τουριστών και Παρεχόμενων Υπηρεσιών της Κέρκυρας*. Επιστημονική Εταιρεία Τουρισμού Κέρκυρας. Κέρκυρα: Τυποεκδοτική.
- Χρηστάκης, Μ. (2016). Στρατηγική για τον Πολιτισμό και Τοπική Αυτοδιοίκηση- Κοινωνική και Οικονομική Ανάπτυξη μέσω της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς <https://www.vimaonline.gr/19/article/a19/article> (Πρόσβαση: 20 Φεβρουαρίου 2021)
- Fennell, D. (2001). *Οικοτουρισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην
- Lichorish, J.R. & Jenkins, I.C. (2004). *Μια εισαγωγή στον Τουρισμό*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Ξενόγλωσση**
- Anholt, S. (2013). Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations. *The Journal of Public Democracy*, (2) 1, p.6-12
- Ceballos Lascurain, H. (1996). *Tourism, Eco-Tourism and Protected Areas: the State of Nature Based Tourism Around the World and Guidelines for its Development*. IUCN Gland. Switzerland and Cambridge.UK
- Cooper, C., Hall, M., Dallen, T. (2003). *Approach of Tourism, Managing Educational Tourism*. Channel View Publication.
- Cuccia, T. & Rizzo, I. (2011). Tourism Seasonality in Cultural Destinations: Empirical Evidence from Sicily. *Tourism Management*, 32, p.589-595
- Goeldner, RC. & Ritchie, RJB. (2003). *Tourism, Principles, Practices, Philosophies*. New Jersey USA: John Wiley & Sons INC

Greene, J.P., Kisida, B., Bowen, D. (2014). The educational value of Field Trips: Taking students to an Art Museum Improves Critical Thinking, skills and more. *Education Next*, Vol 14 no 1, p.79-86

Hall, D. (2011). *Tourism Development in Contemporary Central and Eastern Europe: Challenges for the Industry and Key Issues for Researchers*. *Human Geographies*, 52.5 doi:105719/hgeo.2011.52.5

Henderson, J.C. (2007). *Tourism Crisis: Causes, Consequences and Management*. USA: Butterworth-Heinemann

Jolliffe, L. & Smith, R. (2001). Heritage, Tourism and Museums: The case of the North Atlantic Islands of Skye, Scotland. *Okavango Delta Regions of Botswana's International Journal of Heritage Studies*, Vol 15 No 2, p149-172

Keitumetse, S. (2009). The Eco-Tourism and Cultural Heritage Management ECTCHM: Linking Heritage and Environment. *Okavango Delta Regions of Botswana's International Journal of Heritage Studies*, Vol 15 No 2, p.223-244

Lapointe, D. (2020). Tourism territory/territoire(s) touristique(s): when mobility challenges the concept. In M. Stock (Eds), *Progress in Francophone tourism geographies. Inhabiting touristic worlds* (pp. 104–118). UK: Springer

Leiper, N. (1979). The Framework of Tourism: Towards a Definition of Tourism. *Tourism and the Tourist Industry*. *Annals of Tourism Research*, 6(4), p.390-407

McIntosh, RW & Goeldner, R. (1986). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. New York: Wiley& Sons

Murthy, E. K. (2008). *Introduction to Tourism and Hospitality ethics*. India: ABD Publishers

Papanikolaou, P. (2012). The European Capital of Culture: The Challenge of Urban Regeneration and its impact on the cities. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(17), p. 268-273

Pearch, P., Moscard, G., Ross G. (1996). *Tourism Community Relationships*. Oxford: Pergamon UK

Ritchie, B.W. (2003). *Managing Educational Tourism*. Channel View Publications

Stetic, S (2007). *Posebni Oblici Turizma* Beograd: Form B Serbia

Stylianou-Lambert, T. (2010). Gazing from Home: Cultural Tourism and Art Museums. *Annals of Tourism Research* vol 38 Elsevier Ltd doi:10.1016/j.annals2010.09.001 Tomasi, S., Gigliora Paviotti, G., Gavicch, A. (2020). Educational Tourism and Local Development: The Role of Universities. *Sustainability MDPI* 12(6766) doi:10.3390/su12176766

Towner J. (1984) *The Grand Tour Sources and a Methodology for and Historical Study of Tourism*. *Tourism Management*. Butterworth & Co Publishers LTD

Πηγές χωρίς συγγραφέα

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (ΕΟΤ). Διεύθυνση Τουρισμού, Στατιστική Υπηρεσία 1998-2010, Αθήνα

Πλήρης Τουριστικός Οδηγός Κέρκυρας (ΠΤΟΚ), 1998. Εκδόσεις Haitalis. Αθήνα

Διαδικτυακές πηγές

<https://atcorfu.com> Κέρκυρα Τουριστικός Οδηγός: Διακοπές στην Κέρκυρα_ (Πρόσβαση: 20 Μαρτίου 2021)

<https://corfu.gr> ΟΣΣΑ 2011. Μελέτη ολοκληρωμένου σχεδίου αστικής ανάπτυξης της πόλης της Κέρκυρας. Δήμος Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων 14 Φεβρουαρίου 2011 (Πρόσβαση 27 Φεβρουαρίου 2021)

<https://www.corfuhistory.eu> Corfu History 2017. Ο Νίκων Αχιλλεύς (Πρόσβαση 17 Μαρτίου 2021)

<https://www.corfuhistory.eu> Corfu History 2017. Συλλήψεις και Διώξεις στη Κέρκυρα κατά τον Μεσοπόλεμο (Πρόσβαση 17 Μαρτίου 2021)

<https://www.corfu-museum.gr/index.php/428-to-kazino-rollina-stin-kerkyra> CorfuMuseum 2018 (Πρόσβαση 17 Μαρτίου 2021)

[https://corfutvnews.gr/Corfu TV News | 17 Μαϊ, 2021](https://corfutvnews.gr/Corfu-TV-News-17-Mai-2021) Το Αχιλλείο Μουσείο τιμά την 18η Μαΐου, Διεθνή Ημέρα Μουσείων (Πρόσβαση 17 Μαΐου 2021)

<http://www.gnto.gov.gr> EOT (Πρόσβαση 19 Φεβρουαρίου 2021)

<https://www.gtp.gr> GTP 2012. Greek Tourism Guide (Πρόσβαση 19 Φεβρουαρίου 2021)

<https://www.historical-quest.com> Historical Quest 2012 Ο νεοκλασικισμός στην Ευρώπη (25 Νοεμβρίου 2012) (Πρόσβαση 27 Μαρτίου 2021)

<https://homeristes.blogspot.com> Έπεα Πτερόεντα 2012. Ο θρίαμβος του Αχιλλέα (Πρόσβαση 17 Μαρτίου 2021)

<https://icom.museum/en> ICOM 2018. International Council of museums. Code of Ethics. (Πρόσβαση 29 Φεβρουαρίου 2021)

<https://www.icomos.org/en> ICOMOS 2002 (Πρόσβαση 06 Μαρτίου 2021)

https://www.icomos.org>charters>tourism_greek (Πρόσβαση 09 Μαρτίου 2021)

<https://www.iefimerida.gr> EOT 2016. Νέο Ρεκόρ στον Ελληνικό Τουρισμό. Ο πιο δημοφιλής προορισμός η Κέρκυρα. (Πρόσβαση:28 Ιανουαρίου 2021)

<https://www.oecd.org> OECD (ΟΟΣΑ) 2016. Global Relation Policy Handbook Fostering Tourism Competitiveness in South East Europe. (Πρόσβαση 22 Μαρτίου 2021)

<https://www.wwf.gr> WWF (Πρόσβαση 06 Φεβρουαρίου 2021)